

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ**

**Кафедра економіки та підприємництва
імені професора І.М. Брюховецького**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь – «Магістр»

**на тему: «Шляхи підвищення дохідної частини місцевих
бюджетів»**

Виконала:

Чайка Лариса Степанівна
здобувач вищої освіти за спеціальністю
051 «Економіка» ОП «Економіка
місцевого розвитку»

Керівник:

Ковбаса Олександр Миколайович
к.е.н., доцент кафедри економіки та
підприємництва імені професора
І.М. Брюховецького

Рецензент:

Суми 2023

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	Економіки і менеджменту
Кафедра	Кафедра економіки та підприємництва
Освітній ступінь	імені професора І.М. Брюховецького
Спеціальність	«Магістр»
	051 «Економіка» ОП «Економіка місцевого розвитку»

Затверджую:

Завідувач кафедри _____
(посада, ПІБ)

«_____» «_____» 20____ р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Чайці Ларисі Степанівні

1. Тема роботи: Шляхи підвищення дохідної частини місцевих бюджетів
2. База практичного дослідження: Ямпільська селищна рада Сумської області

керівник роботи Ковбаса Олександр Миколайович, кандидат економічних наук, доцент

затверджена наказом по університету від «_____» _____ 20____ р. № _____

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи) «_____» _____ 202__ р.

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

первинні та зведені документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліку, статутні та установчі документи, фінансова, статистична звітність досліджуваного підприємства, законодавчо - нормативні акти з питань діяльності суб'єктів господарювання, монографії, фахові наукові статті та доповіді на міжнародних науково-практичних конференціях з питань фінансового забезпечення місцевих бюджетів.

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

- дослідити теоретичну складову поняття «місцеві бюджети, механізми формування місцевих бюджетів, канали фінансування»;
- розглянути канали фінансового наповнення місцевого бюджету громади;
- надати загальну характеристику Ямпільської селищної громади;
- провести аналіз організаційної та ресурсної характеристики Ямпільської селищної громади;
- запропонувати аргументовані підходи до забезпечення зростання дохідної частини бюджету Ямпільської селищної громади.
- сформулювати висновки.

6. Дата видачі завдання: «_____» _____ 20____ р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів підготовки кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення та затвердження теми дослідження, складання плану – графіку виконання роботи		
2.	Підбір та аналіз літературних джерел, підготовка першого теоретичного розділу		
3.	Збір аналітичної інформації, обробка результатів дослідження та підготовка другого розділу роботи		
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи		
6.	Підготовка висновків, пропозицій та узгодження з керівником		
7.	Підготовка кінцевого варіанту кваліфікаційної роботи		
8.	Опрацювання зауважень керівника, перевірка на автентичність		
9.	Рецензування кваліфікаційної роботи		
10.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі, деканат		
11.	Підготовка доповіді, презентації до кваліфікаційної роботи та її попередній захист		
12.	Захист кваліфікаційної роботи		

Студент

(підпис)

Л.С. Чайка

Керівник роботи

(підпис)

О.М. Ковбаса

Перевірку на автентичність проведено.

Н.М. Баранік

Дипломна робота допущена до захисту

(підпис)

М.О. Лишенко

АНОТАЦІЯ

Чайка Л.С. Шляхи підвищення дохідної частини місцевих бюджетів

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 051 «Економіка» ОП «Економіка місцевого розвитку», СНАУ, Суми-2023 р. – Рукопис.

В кваліфікаційній роботі розглянуто питання підвищення дохідної частини місцевих бюджетів територіальних громад. Досліджено теоретичні аспекти формування місцевих бюджетів територіальних громад; приведена організаційна та ресурсна характеристика Ямпільської селищної громади, а також запропоновані практичні підходи до підвищення дохідної частини місцевого бюджету територіальної громади.

У роботі детально розглянуті алгоритми та ключові моменти управління заходами, спрямованими на підвищення дохідної частини місцевого бюджету територіальної громади. Здійснена оцінка організаційного та ресурсного потенціалу селищної ради, охарактеризовані соціально-економічні показники ефективності діяльності ради, проведено дослідження каналів формування дохідної частини місцевого бюджету, а також здійснене дослідження фінансового забезпечення бюджету територіальної громади. З метою підвищення дохідної частини місцевого бюджету територіальної громади проведено визначення перспективних точок зростання підприємницьких ініціатив територіальної громади та запропоновані практичні підходи до створення сімейних ферм на території громади. На основі запропонованих практичних заходів для підвищення дохідної частини місцевого бюджету, визначено фінансово-економічну ефективність запропонованих заходів до забезпечення зростання дохідної частини бюджету громади.

Ключові слова: бюджет, місцеві бюджети, соціально-економічний розвиток, управління, територіальна громада, точки росту, сімейні фермерські господарства, сімейні ферми, сільська економіка.

SUMMARY

Chaika, L. Ways to increase the revenue side of local budgets

Qualification work in the specialty 051 «Economics» OP «Enterprise Economics» SNAU, Sumy -2022 - Manuscript.

The qualification work deals with the issue of increasing the revenue side of local budgets of territorial communities. The theoretical aspects of the formation of local budgets of territorial communities are investigated; the organizational and resource characteristics of the Yampil settlement community are given, and practical approaches to increasing the revenue side of the local budget of the territorial community are proposed.

The paper describes in detail the algorithms and key points of management of measures aimed at increasing the revenue side of the local budget of a territorial community. The author assesses the organizational and resource potential of the village council, characterizes the socio-economic indicators of the council's performance, conducts a study of the channels of formation of the local budget revenue, and also conducts a study of the financial support of the local community budget. In order to increase the revenue side of the local budget of the territorial community, the article identifies promising growth points for entrepreneurial initiatives of the territorial community and proposes practical approaches to the creation of family farms in the community. On the basis of the proposed practical measures to increase the revenue side of the local budget, the financial and economic efficiency of the proposed measures to ensure the growth of the revenue side of the community budget is determined.

Keywords: budget, local budgets, socio-economic development, management, territorial community, growth points, family farms, family farms, rural economy.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	10
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА РЕСУРСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯМПІЛЬСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ГРОМАДИ	19
2.1 Соціально-економічні показники ефективності діяльності селищної громади	19
2.2 Дослідження каналів формування дохідної частини громади	25
2.3 Дослідження фінансового забезпечення бюджету територіальної громади	31
РОЗДІЛ 3 ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗРОСТАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ГРОМАДИ	41
3.1 Визначення перспективних точок зростання підприємницьких ініціатив територіальної громади	41
3.2 Практичні підходи до створення сімейних ферм на території громади	47
3.3 Визначення економічної ефективності практичних підходів до забезпечення зростання дохідної частини бюджету громади	57
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Місцеві бюджети є центральною ланкою місцевих фінансів, в якій і мобілізується основна частина фінансових коштів місцевих органів влади та за рахунок ресурсів якої задовольняються основні потреби населення конкретної територіальної громади. Необхідною умовою життєздатності місцевого самоврядування є наявність достатньої економічної та фінансової бази для його здійснення. Без цього будь-яке реальне, а не фіктивне місцеве самоврядування неможливе. Не випадково, що фінансовим та економічним основам місцевого самоврядування відводиться першочергове місце в міжнародно-правових актах і національному законодавстві.

Від складу та структури формування місцевих бюджетів залежить самостійність конкретної територіальної громади, оскільки переважання першої або третьої групи може призвести до залежності від держави або кредитних установ. Місцеві фінансові ресурси є джерелом зростання економічного потенціалу території, формування передумов підвищення рівня добробуту, та забезпечення населення всіма видами матеріальних і соціальних благ та розширеного відтворення місцевої економіки. Отже, органи місцевого самоврядування повинні прагнути до нарощування власних джерел доходів.

Без фінансової самостійності, під якою розуміється здатність територіальної громади фінансувати в повному обсязі видаткові зобов'язання за рахунок власних джерел незалежно від фінансової допомоги з інших бюджетів, неможливо говорити про реально працюючу систему місцевого самоврядування. Централізація фінансових потоків у бюджетній системі гальмує процеси соціально-економічного розвитку місцевих громад. Відповідальний голова місцевої громади зацікавлений сьогодні насамперед у залученні фінансових ресурсів з вищих бюджетів, а не у розвитку власної дохідної бази. До того ж можливості вплинути на власну дохідну базу у територіальних громад досить обмежені. А тому питання підвищення дохідної частини місцевих бюджетів є вкрай актуальними.

Вивченням питань підвищення дохідної частини місцевих бюджетів займалось багато вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: Т. J. Воех, В. Edwards, А. Shah, Н. Бахур, Т. Бондарук, І. Бондарук, М. Дубина, А. Дуб, І. Гринчишин, Т. Куценко, О. Савастєєва, І. Сторонянська, А. Максименко, О. Левицька, Х. Патицька, З. Сірик та ін.

Теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємництва та кооперації на селі приділили свої праці А. Дюк, Ю. Лупенко, М. Малік, В. Заяць, В. Вітвіцький, О. Шпикуляк, О. Ракович. і інші.

Однак далеко не всі теоретичні аспекти обраної теми повністю розкриті, часто вони не адаптовані до специфіки сьогодення.

Мета і завдання дослідження. Мета полягає в систематизації існуючих підходів до управління зростанням дохідної частини місцевих бюджетів територіальних громад, теоретичне обґрунтування та розробка власного варіанту забезпечення зростання дохідної частини бюджету Ямпільської селищної громади.

Відповідно до поставленої мети визначені наступні завдання:

- дослідити теоретичну складову поняття «місцеві бюджети, механізми формування місцевих бюджетів, канали фінансування»;
- розглянути канали фінансового наповнення місцевого бюджету громади;
- надати загальну характеристику Ямпільської селищної громади;
- провести аналіз організаційної та ресурсної характеристики Ямпільської селищної громади;
- запропонувати аргументовані підходи до забезпечення зростання дохідної частини бюджету Ямпільської селищної громади.

Об’єктом дослідження є процес управління формуванням місцевих бюджетів територіальних громад.

Предметом дослідження є особливості управління щодо підвищення дохідної частини бюджету Ямпільської селищної громади.

Елементами наукової новизни одержаних результатів роботи є наукове обґрунтування пропозицій щодо підвищення дохідної частини місцевих

бюджетів, а саме запропоновані практичні механізми підвищення фінансової спроможності громади шляхом підтримки підприємницьких точок росту - сімейних ферм, які в перспективі зможуть значно підвищити фінансові надходження в місцевий бюджет громади та забезпечити її сталий соціально-економічний розвиток.

Практичне значення одержаних результатів визначається обґрунтованими науково-практичними пропозиціями по удосконаленню управління механізмом дохідної частини місцевих бюджетів територіальної громади шляхом підтримки розвитку сімейних ферм для Ямпільської селищної територіальної громади.

При написанні кваліфікаційної роботи використовувались такі **методи дослідження**: аналіз, порівняння, абстрагування, моделювання, спостереження, економічний аналіз тощо.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Положення кваліфікаційної роботи доповідалися автором на 2-х науково-практичних конференціях:

1. Науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.). Суми, 2023.
2. VI Всеукраїнська науково-практична конференція Полтавського ДАУ (26 жовтня 2023 р.). Полтава, 2023.

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано 2 тези у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 38 найменувань. Основний текст викладений на 63 сторінках комп'ютерного тексту, робота містить 25 таблиць, 3 рисунки та 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Місцеві бюджети є основою економічної самостійності територіальних утворень та їх розвитку. Фінанси місцевих бюджетів призначені для реалізації повноважень місцевих органів влади та вирішення питань місцевого значення, віднесених до ведення місцевої влади та органів місцевого самоврядування, а також повноважень, переданих органам місцевого самоврядування. У структуру місцевих фінансів входять наступні.

1. Фінанси, які призначені для реалізації повноважень місцевих органів влади громади та вирішення питань місцевого значення, віднесених до ведення громади, а також повноважень, переданих органам місцевого самоврядування від вищих рівнів управління – районного та обласного.

2. Фінанси органів місцевого самоврядування, які покликані забезпечувати вирішення питань місцевого значення, віднесених до ведення обласних та міст обласного значення, і повноважень, переданих органам місцевого самоврядування, а також державні повноваження, делеговані органами державної влади [5, с. 3-4].

Можна виділити три основні джерела формування місцевих фінансів.

1. Державні кошти, що передаються органам місцевого самоврядування органами державної влади у вигляді дохідних джерел та прав, передбачених законодавством.

2. Власні кошти територіальної громади, що створюються за рахунок діяльності органів місцевого самоврядування (доходи від використання комунальної власності, плата за послуги тощо), місцевих податків.

3. Позикових коштів або кредиту [5, с. 5].

Нестача власних фінансових коштів у місцевих бюджетах призводить до того, що органи місцевого самоврядування територіальних громад змушені

керуватися при формуванні бюджету тими пріоритетами, які визначаються на національному рівні. Велика кількість трансфертів, що надходять до місцевих бюджетів, носить переважно цільовий характер. Держава розподіляє трансфери, умовою отримання яких для територіальних громад часто є співфінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів. Щоб отримати кошти з обласного бюджету, органи місцевого самоврядування змушені спрямовувати свої витрати на цілі, визначені обласним бюджетом або на національному рівні.

Важлива не тільки стабільність надходження доходів до відповідних бюджетів, при якій з'являється зацікавленість місцевих органів влади у розвитку території, а й можливість впливу на податки (їх зростання), та їх елементну базу. Територіальні громади через зниження ставки податків і надання податкових пільг могли б, так само як і держава, залучати інвестиції на власні території.

В умовах, коли наповнення місцевих бюджетів в основному залежить від рішень, що приймаються на інших рівнях бюджетної системи, органи місцевого самоврядування орієнтовані тільки на виконання вказівок вищих рівнів влади і практично позбавлені можливості реалізовувати власні ініціативи. Сформована система місцевих фінансів у кращому випадку стимулює громаду підтримувати виконавчу дисципліну в реалізації тих законів і норм, які встановлює держава, але не підвищувати ефективність вишукування коштів для збільшення частки власних доходів або вдосконалювати інституційне середовище.

Особливої значущості в умовах активного реформування місцевого самоврядування набувають проблеми забезпечення фінансової самостійності та стійкості місцевих бюджетів. Будучи головним засобом мобілізації та розподілу фінансових коштів, що перебувають у розпорядженні органів місцевої влади, бюджет у сучасних умовах перетворився на найважливіший регулятор соціально-економічного розвитку громад [7].

Однією з умов стабільного соціально-економічного розвитку є досягнення збалансованості між доходами та видатками місцевого бюджету. Вирішення цієї проблеми потребує формування стійкості бюджетної системи [7].

Фінансова стійкість місцевого бюджету - це фінансовий стан, за якого забезпечується збалансованість доходів і видатків бюджету та здатність протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, тобто бюджет, орієнтований на позитивну динаміку стабільного розвитку, ефективність і результативність використання власних коштів [8, с. 63].

При розгляді стійкості фінансової системи загалом і бюджету, як основного її елемента, зокрема, акцент робиться на збалансованості доходів і видатків.

На фінансову стійкість бюджету громади впливають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, які, своєю чергою, структуруються за методами, способами та об'єктами впливу. Головні зовнішні чинники, що впливають на втрату фінансової стійкості місцевого бюджету, такі:

- ухвалення на національному та місцевому рівнях законодавчих актів, що скорочують податковий потенціал місцевих бюджетів;
- втрата спроможності місцевого бюджету у зв'язку з недостатністю дохідних джерел;
- скорочення комунальної власності внаслідок її передачі на інший рівень бюджетної системи;
- нестабільність економіки, грошової та фінансово-кредитної систем тощо [8, с. 64-65].

До внутрішніх чинників, що впливають на фінансову стійкість, належать:

- наявність значних фінансових зобов'язань у місцевої громади (великої кількості позикових коштів);
- помилки органів місцевої влади у сфері бюджетного процесу, пов'язані з якістю планування (співвідношення планових та фактичних показників);
- наявність та виконання перспективного фінансового плану, якістю виконання бюджету (кредиторська та дебіторська заборгованості, казначейське виконання бюджету) і ін. [8, с. 65].

Фінансову стійкість місцевого бюджету необхідно розглядати з позиції поточної та довгострокової стійкості. Під поточною стійкістю місцевого

бюджету слід розуміти спроможність бюджету на черговий рік адаптуватися до змін внутрішнього і зовнішнього середовища та забезпечувати виконання зобов'язань за рахунок регулювання місцевими та вищими органами влади доходів, видатків і наявного місцевого боргу. Довгострокова стійкість місцевого бюджету означає досягнення стану місцевого бюджету, орієнтованого на позитивну динаміку стабільного розвитку громади відповідно до її стратегії розвитку [12, с. 228].

Така оцінка стійкості дає можливість ставити і вирішувати стратегічні завдання економічного і соціального розвитку громади, включно із залученням інвестицій, довгостроковими внутрішніми і зовнішніми запозиченнями, розвитком і модернізацією інфраструктури, соціальними та економічними програмами, підтримкою значущих для громади галузей.

Необхідною мінімальною вимогою для визнання поточної стійкості місцевого бюджету є стабільність і повнота надходжень доходів, достатніх для здійснення зобов'язань органами місцевого самоврядування за видатками. Аналіз поточної стійкості місцевого бюджету включає такі розділи:

- 1) оцінку законодавчої бази бюджетного процесу громади, її виконання;
- 2) аналіз та оцінку якісних характеристик фінансової стійкості місцевого бюджету за допомогою розрахунку низки особливих бюджетних показників, що враховують специфіку громади [23].

Фінансова стійкість місцевого бюджету досягається за дотримання кількох умов. Основна умова фінансової стійкості місцевого бюджету - це збалансованість обсягів грошових фондів і фінансованих за їх рахунок видатків для розвитку місцевої громади [28, с. 405].

Бюджетна самостійність характеризується здатністю органу місцевого самоврядування самому мобілізувати фінансові ресурси до бюджету, не вдаючись до фінансової допомоги. Показник для її оцінки – це співвідношення власних доходів бюджету (податкових і неподаткових) та його видатків.

Платоспроможність суб'єкта місцевого самоврядування - його здатність повно і своєчасно відповідати за своїми зобов'язаннями. Для її забезпечення

органи місцевого самоврядування використовують різні джерела коштів - і поточні (реальні), і потенційні (кредитні).

Фінансова стійкість місцевого бюджету тісно взаємопов'язана і з іншими фінансовими категоріями: фінансовою безпекою, гнучкістю, стабільністю, рівновагою. Незважаючи на значну взаємообумовленість цих категорій, кожна має свою специфіку [23].

Ключовий фактор успішного розвитку громади - це грамотні та професійні кадри, а головний фактор ризику - некомпетентність і несумлінність співробітників. За таких умов проблема фінансової стійкості та безпеки місцевого бюджету стає надзвичайно актуальною та стратегічною [32, с. 94].

Якість фінансового управління доходами та видатками місцевого бюджету громади можливо оцінити із застосуванням системи індикаторів: якості бюджетного планування та управління доходами, видатками, фінансовою залежністю дохідної та видаткової частин бюджету від фактичного виконання за статтями; підсумковою фінансовою залежністю доходів та видатків від фактичного виконання; частка видатків, що формується відповідно до принципів бюджетування, орієнтованого на результат [31].

Підвищення фінансової стійкості місцевого бюджету засобами бюджетного менеджменту можливе за рахунок зміцнення дохідної бази, підвищення ефективності та результативності використання бюджетних видатків, а також управління наявним місцевим боргом громади.

Схема бюджетного процесу громади в рамках бюджетування, орієнтованого на результат, складається з чотирьох етапів:

- 1) стратегічне планування (цілі, стратегії, завдання),
- 2) планування видаткових програм у межах бюджету (визначення цілей, завдань та індикаторів оцінювання),
- 3) надання послуг (досягнення результатів),
- 4) оцінювання результатів (опитування громадськості, аналіз результатів тощо) [12, с. 229].

Ще одним важливим фактором фінансової спроможності громади є забезпечення сталого розвитку внутрішнього підприємництва. Наприклад, заснування нових видів бізнесу, розширення вже існуючого, ефективне використання наявних природних ресурсів, туризму тощо. Розвиток малого бізнесу є вкрай важливим аспектом розвитку громади [18, с. 23].

Розвиток малого підприємництва може значно впливати на фінансову стійкість місцевих бюджетів територіальних громад. Так, розширення сектору малого бізнесу призводить до збільшення обсягу виробництва та послуг, що в свою чергу збільшує обсяг оподаткування. При цьому місцеві бюджети отримують більше податкових надходжень, які можна використовувати для розвитку інфраструктури, освіти та інших соціальних сфер [14, с. 86].

Малі підприємства часто є важливим джерелом робочих місць на місцевому рівні. Збільшення кількості робочих місць призводить до зниження безробіття та збільшення рівня доходів населення, що в свою чергу позитивно впливає на споживчі можливості та податкові внески.

Малий бізнес часто є джерелом інновацій та конкуренції, що сприяє економічному зростанню та розвитку. Це може призводити до збільшення обсягів виробництва та обігу грошей у місцевій економіці. Малі підприємства можуть допомагати в розвитку різних секторів економіки на місцевому рівні. Це сприяє різноманітності та стійкості економічного розвитку регіону.

В цілому, розвиток малого підприємництва дозволяє місцевим громадам зменшити свою залежність від централізованих джерел фінансування та ресурсів. Це може забезпечити більшу фінансову незалежність і гнучкість у вирішенні місцевих проблем, а також сприяє сталому економічному розвитку територіальних громад та зміцнює їхню фінансову стійкість.

У сільських та селищних громадах особливо важливими та ефективними можуть бути різноманітні види малого підприємництва, що враховують особливості та потреби цих територій.

До найбільш перспективних напрямків розвитку бізнесу відносяться наступні.

- Розвиток малих фермерських господарств, вирощування органічних продуктів та розвиток сільського туризму можуть бути ключовими для сільських громад. Також, створення кооперативів може поліпшити доступ до ринків та підтримати фермерів.

- Розвиток сільського туризму, агротуризму та надання гостинних послуг може призвести до збільшення потоку туристів та сприяти розвитку інфраструктури та послуг у громадах.

- Виготовлення ручних виробів, мистецтво та ремесла можуть стати джерелом доходу для жителів сільських та селищних громад.

- Розвиток відновлювальних джерел енергії, таких як сонячні батареї чи вітрові електростанції, може забезпечити місцеві громади енергією та стати джерелом доходу через продаж надлишкової електроенергії.

- Організація транспортних та логістичних послуг може полегшити переміщення місцевого населення та покращити логістичну інфраструктуру на території громад.

- Розвиток ІТ-послуг, може також стати ефективним рішенням для молоді та фахівців, які проживають в сільських громадах [18, с. 114-118].

При розвитку малого підприємництва важливо враховувати місцеві особливості та потреби громади при виборі напрямків розвитку малого підприємництва. Співпраця між місцевими органами влади, підприємцями та мешканцями може сприяти успішному впровадженню та розвитку багатьох підприємницьких ініціатив.

Сільське господарство є важливою галуззю для забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів територіальних громад. Аграрний сектор економіки є джерелом значного обсягу податків. Фермерські господарства сплачують податок на прибуток, податок на землю та інші обов'язкові внески. Ці податкові надходження становлять важливу складову доходів місцевих бюджетів.

Сільське господарство є найбільшою галуззю, в якій задіяна значна кількість працездатного населення в багатьох територіальних громадах. Розвиток цієї галузі призводить до створення робочих місць для місцевого

населення, що підвищує рівень зайнятості та зменшує безробіття. Рот цьому розвиток фермерських господарств може стати джерелом стабільних доходів для місцевого населення. Збільшення доходів в свою чергу призводить до збільшення споживчого попиту, що може позитивно вплинути на місцеву економіку.

Також, збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва призводить до розвитку місцевої інфраструктури, такої як дороги для транспортування сільськогосподарської продукції, систем зберігання та обробки сільськогосподарських товарів. Отже, сільське господарство може бути привабливою сферою для інвестицій та інновацій [4, с. 72].

Враховуючи ці аспекти, сільське господарство виступає ключовим чинником для фінансової стійкості місцевих бюджетів, сприяючи економічному та соціальному розвитку територіальних громад.

Одним із перспективних видів фермерського господарства є сімейні ферми. Створення сімейних ферм по виробництву молока в територіальних громадах може бути важливим кроком для розвитку сільськогосподарського сектору. Дані підприємницькі одиниці можуть позитивно впливати на фінансову стійкість місцевих бюджетів територіальних громад. Так, сімейні ферми, які успішно функціонують, сплачують податки на прибуток та інші обов'язкові податки. Ці податки надходять до місцевого бюджету, збільшуючи його фінансові ресурси. При цьому розширення або створення нових сімейних ферм призводить до створення робочих місць для місцевого населення, що веде до зменшення безробіття та збільшення зайнятості і позитивно впливає на соціальну та економічну ситуацію в громаді. Ферми, які ефективно функціонують, сприяють підвищенню рівня доходів місцевого населення, а зростання доходів веде до збільшення споживчого попиту та податкових внесків [4, с. 75-76].

Спільно з розвитком сімейних ферм може виникнути потреба в розвитку інфраструктури. Поблизу молочних ферм можуть з'являтися нові дороги, системи зберігання та переробки молока, що може підвищити якість і обсяг товарного сільськогосподарського виробництва. Власники сімейних ферм

можуть взаємодіяти з місцевими підприємцями, такими як продавці місцевих продуктів, ресторани та магазини. Це стимулює розвиток інших галузей економіки та створює нові можливості для бізнесу. Тобто, такі підприємства можуть стати стимулом для розвитку інших галузей, таких як туризм або агроекотуризм. Це привертає увагу туристів та сприяє розвитку місцевого бізнесу.

Також, сімейні ферми, які дотримуються принципів сталого розвитку, можуть стати позитивним прикладом для інших підприємств та сприяти реалізації проектів, спрямованих на підвищення екологічної стійкості.

В цілому, розвиток сімейних ферм по виробництву молока може значно зміцнити фінансову стійкість територіальних громад, сприяючи розвитку економіки та підвищенню життєвого рівня населення [20, с. 16].

Для розвитку такого виду бізнесу зацікавлені особи повинні набути необхідні навички та знання з управління фермерським господарством, ветеринарної медицини, агротехнік, техніки обробки молока та інших супутніх аспектів. Також необхідно визначитися із місцем для створення ферми та обладнання її відповідними засобами. Це включає в себе вибір земельної ділянки, облаштування приміщень для утримання худоби, придбання необхідного обладнання для доїння, зберігання та переробки молока. Важливим аспектом є пошук джерел фінансування для старту фермерського бізнесу. Ефективним буде створення комунальних фермерських господарств, кошти на створення яких будуть виділені із місцевого бюджету громади, або через співфінансування шляхом участі у сільськогосподарських програмах чи отримання грантів для молочної промисловості. Важливим також є питання вибору породи молочних корів, яка підходить до місцевих умов.

Створення сімейних ферм по виробництву молока вимагає відданості, знань та вмінь, але при правильному підході це може стати важливим ресурсом для розвитку місцевої економіки та фінансової стійкості.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА РЕСУРСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯМПІЛЬСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Соціально-економічні показники ефективності діяльності селищної громади

Ямпільська селищна територіальна громада розташована в Шосткинському районі Сумської області. Центром селищної громади виступає селище міського типу Ямпіль. До громади входить 32 населених пункти, в яких проживає 7818 місцевих жителів. Площа ямпільської територіальної громади становить 52 280,0 га, або ж 522,8 квадратних кілометрів.

До складу селищної територіальної громади входить шість старостинських округів, - це Воздвиженський, Імшанський, Степненський, Усоцький, Шатрищенський старостинські округи та Ямпільська селищна рада.

За кількістю місцевого населення найбільшими населеними пунктами Ямпільської селищної територіальної громади є такі, як селище міського типу Ямпіль, кількість місцевого населення 420 чоловік; село Імшана з чисельністю 317 місцевих жителів; селище Грем'ячка чисельністю 202 чоловіки; село Шатрище з чисельністю 563 чоловіки; село Усок чисельність місцевих жителів становить 420 чоловік та село Степне з чисельністю жителів 452 чоловіки, а також село Воздвиженське з чисельністю 465 місцевих жителів.

Відстань від смт Ямпіль до обласного центру - м. Суми становить 173 км, до районного центру - м. Шостка становить 24 км., до ст. Конотоп відстань становить 123 км, а до столиці України м. Київ відстань складає 344 км.

Досліджуючи адміністративно-територіальний розподіл ямпільської селищної ради слід зазначити, що до 2020 року до її складу входило 7 сільських рад, та одна селищна рада.

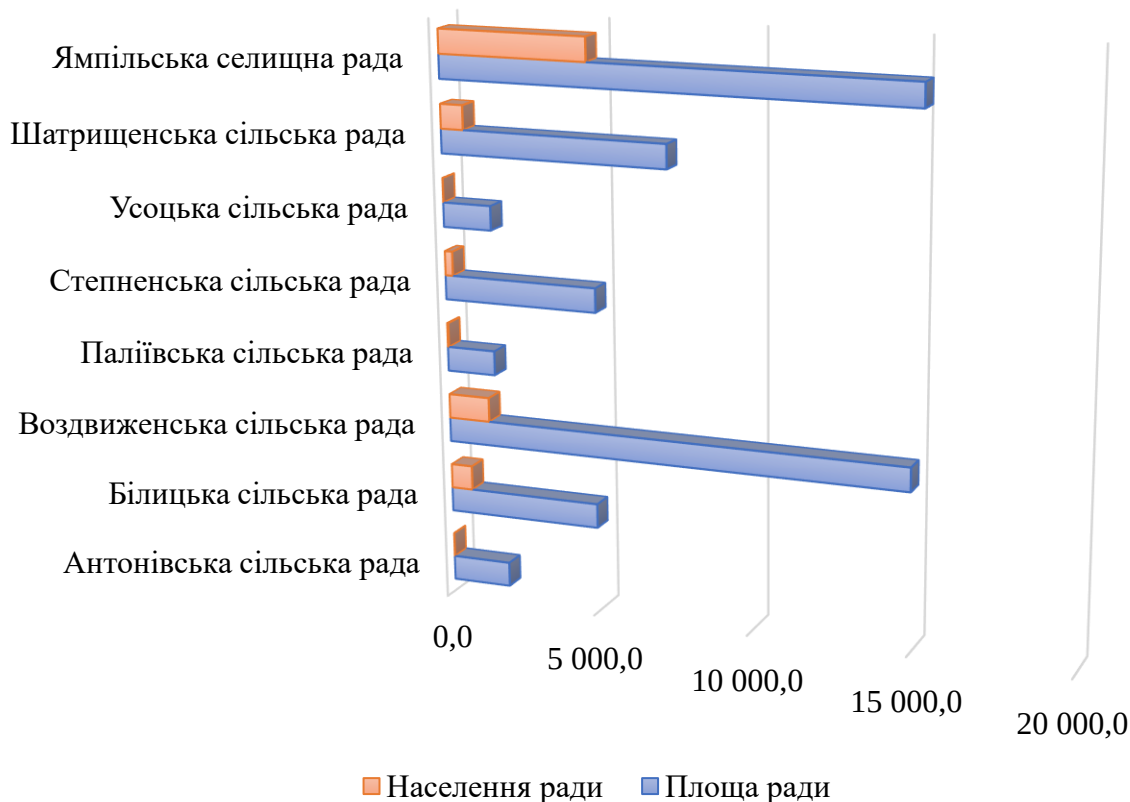

Рис. 2.1 - Адміністративно-територіальний розподіл Ямпільської селищної ради (по 2020 рік включно)

Джерело: складено автором на основі [38]

Найбільшу питому вагу в загальній площі селищної ради займала Воздвиженська сільська рада - 28,5% або 14 899,8 га. Найменші площі мають Антонівська та Паліївська сільські ради - по 1 568,4 га (3% кожна).

Загальна чисельність населення на території сільських рад становила 8 302 осіб. Переважна більшість мешканців (61,3%) проживає на території Ямпільської селищної ради. Найменша кількість мешканців зареєстрована в межах Антонівської сільської ради (2 особи), а в Усоцькій сільській раді взагалі немає місцевого населення (додаток А).

Слід зазначити, що немає прямої залежності між площею території та питомою вагою постійного населення. Наприклад, Воздвиженська сільська рада має 28,5% площі території, проте там проживає лише 17% населення сільрад. Тоді як Ямпільська селищна рада своїми 29% площі займає найбільшу кількість

населення - 61,3%. Тобто густота населення на території окремих сільрад є різною.

Після впорядкування адміністративно-територіального устрою на території Ямпільської селищної територіальної громади було створено 6 старостинських округів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Адміністративно-територіальний розподіл Ямпільської селищної ради (станом на 31.12.2022 р.)

Населений пункт	Загальна площа території у межах населеного пункту, га	Питома вага у загальній площі сільської ради, %	Кількість населення, чол.	Питома вага у загальній чисельності населення сільської ради, %
Воздвиженський старостинський округ	10 194,6	20%	732,0	9%
Імшанський старостинський округ	3 816,4	7%	547,0	7%
Степненський старостинський округ	11 919,8	23%	625,0	8%
Усоцький старостинський округ	4 287,0	8%	693,0	9%
Шатрищенський старостинський округ	9 462,7	18%	748,0	10%
Ямпільська селищна рада	12 599,5	24%	4 473,0	57%
Разом	52 280,0	100%	7 818,0	1,0

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

З проведеного дослідження видно, що за загальною площею території у межах населених пунктів найбільшу частку (24%) займає Ямпільська селищна рада. Друге місце посідає Степненський старостинський округ з часткою 23%. За кількістю населення найбільш густонаселеною є Ямпільська селищна рада - 4473 особи, що становить 57% від загальної чисельності населення сільради. Отже, найбільш урбанізованою та густонаселеною територією є Ямпільська селищна рада. В той же час Степненський старостинський округ займає друге місце за площею, проте за щільністю населення суттєво поступається Ямпільській селищній раді.

В цілому, після оптимізації адміністративно-територіального устрою у підпорядкування Ямпільської селищної територіальної ради зникли адміністративні суб'єкти, в яких практично не було місцевих жителів (рис. 2.2).

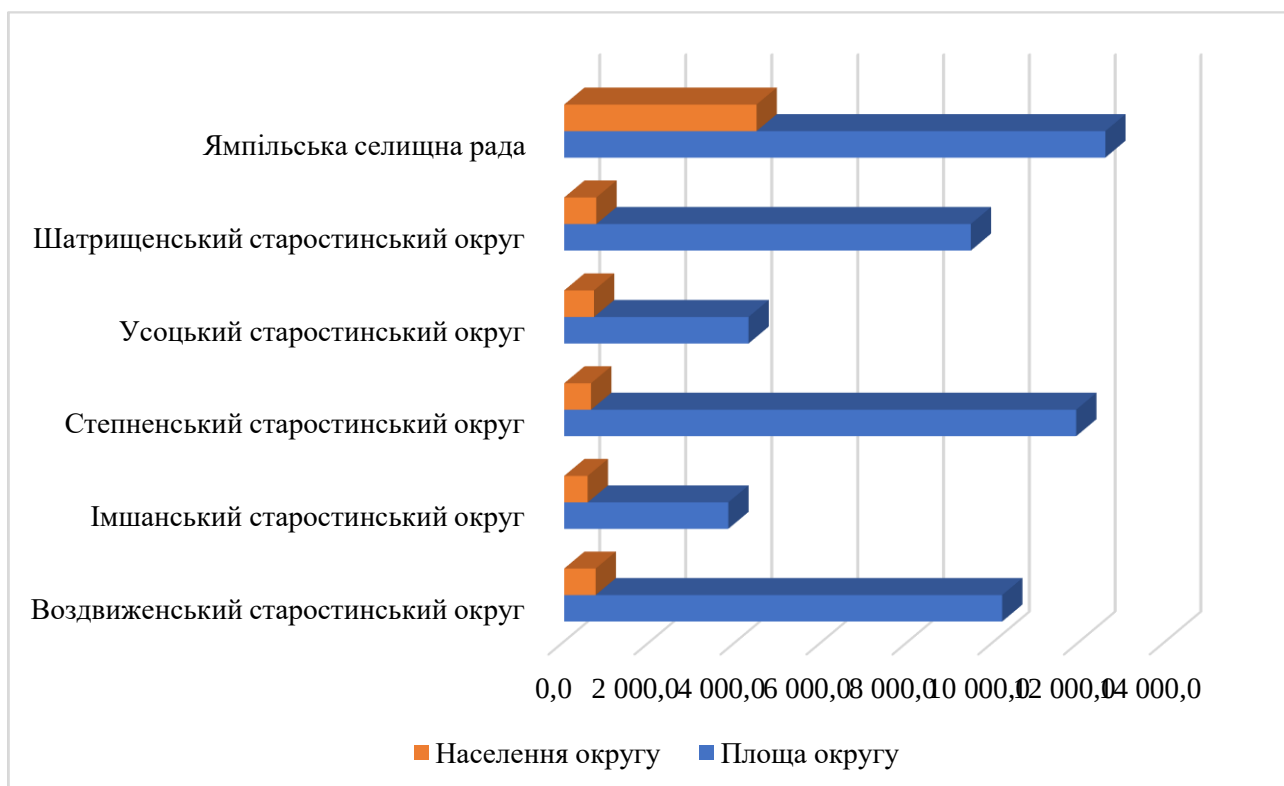

Рис. 2.2 - Адміністративно-територіальний розподіл Ямпільської селищної ради (по 2022 рік включно)

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Якщо порівняти адміністративно-територіальний розподіл Ямпільської селищної ради (по 2020 рік включно, рис. 2.1) та адміністративно-територіальний розподіл Ямпільської селищної ради (по 2022 рік включно, рис. 2.2) то можливо відстежити зміни в площах адміністративно-територіальних суб'єктів, а також в чисельності місцевих жителів, які проживають та підпорядковані таким адміністративно-територіальним суб'єктам. Зміна ситуації з впорядкуванням адміністративно-територіального устрою Ямпільської селищної територіальної ради є досить позитивною, і націлена на підвищення ефективності управлінсько-господарської діяльності селищної територіальної громади, та підвищення ефективності органів місцевої влади.

Важливою характеристикою селищної ради є її чисельність населення. Так як саме місцеве населення і є споживачем тих послуг, які надає селищна рада. Динаміку чисельності населення нами представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка чисельності та природний рух населення Ямпільської селищної ради за 2020-2022 рр.

Роки	Загальна чисельність населення, осіб	Померло, осіб	Народилося, осіб	Приріст, зменшення, (+, -)
2020	8302	173	24	-149
2021	8153	367	32	-335
2022	7818	331	26	-305

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

На основі даних таблиці 2.2, яка відображає динаміку чисельності та природний рух населення Ямпільської селищної ради за 2020-2022 роки, можна зробити наступні висновки.

Спостерігається стійка тенденція до зменшення загальної чисельності населення. Так, у 2022 році порівняно з 2020 роком вона знизилася на 484 особи (або 5,8%) і склала 7818 осіб. Кількість померлих перевищувала кількість народжених у всі аналізовані роки, що свідчить про депопуляцію на даній території. Найбільше ця різниця проявилася у 2021 році (335 осіб). Показник природного приросту, зменшення чисельності населення внаслідок перевищення смертності над народжуваністю був від'ємним на протязі всього аналізованого періоду. Найгірша ситуація також спостерігалась у 2021 році, коли природне скорочення склало 335 осіб.

Як свідчать отримані дані, на території Ямпільської селищної ради спостерігаються стійкі депопуляційні тенденції, зумовлені перевищенням рівня смертності над народжуваністю, що призводить до скорочення абсолютної чисельності населення. Необхідним є розробка та реалізація заходів демографічної політики з метою стабілізації ситуації.

Вкрай важливим етапом дослідження Ямпільської селищної ради є розподіл місцевого населення за окремими категоріями: діти, пенсіонери, працездатне населення і інші.

Дана інформація є вкрай важливою для виявлення трудового ресурсного потенціалу громади (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Розподіл місцевого населення Ямпільської селищної ради за різними категоріями

За категоріями	Кількість, осіб	Гендерний розподіл		У %	
		Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
1. Діти	688	316	372	46	54
у т. ч. дошкільного віку	247	126	121	51	49
2. Пенсіонери	2408	795	1613	33	67
3. Працездатне населення	2658	1196	1462	45	55
4. Молодь (віком від 18 до 35 років)	829	332	497	40	60
5. Працююче населення:	1982	892	1090	45	55
а) у промисловості	153	69	84	45	55
б) у сільському господарстві	539	275	264	51	49
у т. ч. зайняті у фермерському господарстві	21	12	9	55	45
в) у соціальній сфері	25	10	15	40	60
г) зайняті лише в особистому підсобному господарстві	1265	506	759	40	60
6. Безробітні	563	343	220	61	39
7. Перебувають за межами громади	672	228	444	34	66

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

На основі даних таблиці 2.2 можна зробити наступні висновки. Частка дітей становить приблизно 9% (688 осіб), з них майже 36% (247 осіб) - діти дошкільного віку. Співвідношення хлопчиків і дівчаток серед дітей майже однакове (46% і 54% відповідно). Частка пенсіонерів досить значна і становить майже 31% (2408 осіб). Переважна більшість пенсіонерів - жінки (67%). Працездатне населення становить приблизно 34% (2658 осіб), з невеликою перевагою жінок (55%). Молоді у віці 18-35 років - близько 11% (829 осіб). Тут також переважають жінки (60%). Працюючого населення 1982 особи, що становить 25%. Розподіл за гендерною ознакою рівномірний (45% і 55%).

Більшість працюючих зайняті в особистому підсобному господарстві (64%), соціальній сфері працює лише 1%. Це свідчить про слабкий розвиток соціальної інфраструктури. Частка безробітних досить висока і становить майже 28% серед працездатного населення, значно переважають чоловіки (61%). За межами громади перебуває 9% населення, в основному це жінки (66%). Отже, аналіз даних свідчить про демографічні та соціально-економічні проблеми громади, в основному пов'язані зі старінням населення, слабким розвитком інфраструктури, високим рівнем безробіття та трудовою міграцією. Громаді вкрай необхідно розробити комплексну програму розвитку для вирішення цих проблем.

2.2 Дослідження каналів формування дохідної частини громади

Для забезпечення стабільної та різноманітної доходної частини бюджету територіальної громади, необхідно забезпечувати розвиток різних секторів економіки та залучення різноманітних джерел доходів.

Слід зазначити, що місцеві бюджети об'єднаних територіальних громад України формуються за рахунок різних видів податків та інших місцевих обов'язкових платежів. Основні види податків, які спрямовані до місцевих бюджетів, включають:

- Майновий податок, який обчислюється на основі оціночної вартості нерухомого майна.
- Податок на землю, який стягується за використання земельних ділянок.
- Місцевий податок на доходи фізичних осіб, який встановлюється та стягується на рівні об'єднаної територіальної громади.
- Туристичний збір – це обов'язковий платіж від туристів, які перебувають на території громади, зазвичай визначається в розмірі відсотка від вартості проживання.
- Акцизний збір, який може стягуватися за реалізацію окремих видів товарів, таких як алкогольні та тютюнові вироби.

- Ліцензійні збори, застави за отримання ліцензій на певні види діяльності, такі як торгівля алкоголем чи проведення гри в азартні ігри.

Ці податки та збори дозволяють формувати місцеві бюджети та фінансувати важливі проекти та послуги на рівні об'єднаної територіальної громади, сприяючи розвитку і підвищенню якості життя її мешканців.

Для визначення кількості суб'єктів, які можуть оподатковуватися, а їх кошти можуть бути використані для наповнення місцевих бюджетів, необхідно дослідити кількість працюючих жителів громади, кількість господарюючих суб'єктів на території громади, та охарактеризувати динаміку їх розвитку.

Таблиця 2.4 – Зайнятість за видами діяльності (сумарно по всіх населених пунктах, що увійшли до складу селищної ради (ОТГ)), станом на 2022 р.

Назва галузі	Кількість, чол.	Питома вага у загальній чисельності працюючого населення %	Питома вага у загальній чисельності працездатного населення, %	Питома вага у загальній чисельності населення, %
Сільське господарство	539	27,20	20,30	6,90
Зв'язок	14	0,70	0,50	0,20
Торгівля	68	3,40	2,60	0,90
Державна служба	22	1,10	0,80	0,30
Освіта	24	1,20	0,90	0,30
Охорона здоров'я	14	0,70	0,50	0,20
Інші (перевізники)	11	0,60	0,40	0,10
Разом, чол.	692	34,90	26,00	8,90

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Згідно з даними таблиці 2.4, яка відображає зайнятість населення за видами економічної діяльності у населених пунктах Ямпільської селищної ради, можна зробити наступні висновки. Найбільша частка зайнятих припадає на сільське господарство - 27,2% від загальної кількості працюючого населення або 20,3% від чисельності працездатних жителів. Це свідчить про аграрну спрямованість економіки громади. Частка зайнятих у сфері послуг (торгівля, зв'язок, транспорт) складає лише біля 5%. Це досить низький показник, що вказує на слабкий розвиток сервісного сектору. Зайнятість у бюджетній сфері (державна служба,

освіта, охорона здоров'я) становить 3%. Це свідчить про недостатню кількість робочих місць в соціальній сфері.

Згідно з дослідженням Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, сільські території потребують диверсифікації економічної діяльності та створення нових робочих місць у сфері послуг і бюджетній сфері для підвищення добробуту населення та зменшення міграції [1].

На основі проведеного аналізу зайнятості місцевого населення за видами діяльності можна зробити висновок про необхідність розвитку інфраструктури та створення нових робочих місць у сфері послуг та бюджетній сфері в населених пунктах Ямпільської громади. Це дозволить диверсифікувати місцеву економіку, підвищити зайнятість та добробут населення.

Таблиця 2.5 – Середня заробітна плата за видами діяльності, грн. (сумарно по всіх населених пунктах, що увійшли до складу сільської ради (ОТГ)), станом на 2022

Галузі та види діяльності	Середня заробітна плата, грн		
	Ямпільська селищна рада	Сумська область (за 2022 р.)	Україна (за 2022 р.)
Сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство	11569	12586	12243
Промисловість	10698	13864	15176
Будівництво	9126	10051	9781
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з їх ремонту	9023	11256	15103
Готелі та ресторани	6800	7582	8871
Транспорт і зв'язок	8620	12154	15103
Фінансова діяльність	10560	14623	27986
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	8623	9852	11560
Державне управління	8260	8623	20764
Освіта	10520	10589	11999
Охорона здоров'я та соціальна допомога	10450	11258	13738
Інші види послуг	6800	9256	14554

Джерело: складено автором на основі [33]

На основі даних таблиці 2.5 можна зробити такі висновки щодо середньої заробітної плати по видах діяльності на території дослідження, в Сумській області та в Україні в цілому за 2022 рік. Серед галузей економічної діяльності найвищий рівень оплати праці на території дослідження спостерігається в освіті (10520 грн), охороні здоров'я та соціальній допомозі (10450 грн), а також фінансовій діяльності (10560 грн). Найнижчий рівень зарплати зафіксовано в сфері готелів та ресторанів (6800 грн), сфері культури, спорту та розваг (6800 грн), а також серед інших послуг (6800 грн). Порівняно з обласними та загальнонаціональними показниками, на території дослідження спостерігаються невисокі зарплати в усіх сферах за винятком сільського господарства, державного управління та освіти. Зокрема, розрив у оплаті праці в промисловості складає близько 30%, в будівництві - 10%, в торгівлі та на транспорті - понад 40%. В цілому за результатами аналізу даних таблиці, можна зробити висновок, що на території Ямпільської селищної ради існує диспропорція в оплаті праці за видами економічної діяльності. З одного боку, в освіті, охороні здоров'я та держуправлінні зарплати відповідають середньому рівню по країні. З іншого боку, в промисловості, торгівлі, на транспорті рівень оплати значно нижчий за середні показники. Для вирівнювання ситуації необхідним є запровадження комплексу заходів державної політики щодо стимулювання підприємницької діяльності та підвищення конкурентоспроможності місцевої економіки.

Таблиця 2.6 – Кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють діяльність на території Ямпільської селищної ради (сумарно за населеними пунктами) за 2022 рік.

Показник	Роки					Відхилення, 2018 р. до 2022 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Усі суб'єкти ЄДРПОУ:	45	43	45	45	37	-8
СПД - юридичні особи	23	24	22	23	17	-6
в т. ч. СПД - малі підприємства	18	19	16	14	9	-9
СПД - фізичні особи-підприємці	22	19	23	22	20	-2

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

На основі даних таблиці 2.6 можна зазначити наступне. Загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності на території Ямпільської селищної ради у 2022 році порівняно з 2018 роком зменшилась на 8 одиниць (-8) і склала 37 суб'єктів. Це свідчить про негативну динаміку розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні. Кількість суб'єктів підприємницької діяльності - юридичних осіб у вигляді СПД з 2018 по 2022 рік скоротилася на 8 одиниць (-8) і склала в 2022 році 17 одиниць. Кількість малих підприємств, зареєстрованих як СПД, також дещо скоротилася - на 9 одиниць (-9), склавши у 2022 році 9 одиниць. Водночас спостерігалось незначне зменшення кількості фізичних осіб-підприємців, зареєстрованих як СПД - на 2 одиниці (-2). У 2022 році їх налічувалося 20. Цей показник є найбільш стабільним, що свідчить про усталеність ведення мікробізнесу серед населення регіону, а також реформування частини малих та середніх підприємств (з подальшою їх ліквідацією) та початок роботи у якості фізичних осіб-підприємців. Загалом спостерігається негативна динаміка кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу на території Ямпільської селищної ради. Найбільше падіння демонструє сектор великих підприємств – юридичних осіб та малих підприємств.

Для стимулювання подальшого розвитку малого підприємництва доцільним є запровадження спрощеної системи оподаткування та ефективного адміністрування для невеликих компаній, а також надання освітньої, консультаційної та фінансової підтримки фізичним особам-підприємцям з боку місцевої влади.

За наявними даними про кількість суб'єктів господарської діяльності та наявних фізичних осіб-підприємців за видами економічної діяльності можемо охарактеризувати їх динаміку на території Ямпільської селищної ради у 2018-2022 роках.

Так, у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві спостерігається негативна динаміка - кількість суб'єктів зменшилась з 18 у 2018 році до 16 у 2022 році, тобто на 2 одиниці або 11%. Це може бути пов'язано з наявними тенденціями у веденні бізнесу в аграрному секторі (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Суб'єкти господарської діяльності та фізичні особи-підприємці за видами економічної діяльності, що здійснюють діяльність на території Ямпільської селищної ради (сумарно за населеними пунктами) за 2022 рік.

Галузі та види діяльності	Роки					Відхилення, 2018 р. до 2022 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	18	17	19	18	16	-2
Оптова і роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	14	20	18	16	15	+1
Колективні, громадські та особисті послуги	13	6	8	11	6	-7

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Водночас в оптовій та роздрібній торгівлі спостерігається позитивна динаміка - кількість суб'єктів зростає з 14 у 2018 році до 15 у 2022 році, тобто на 1 одиницю або 7%. Це може свідчити про певну стабільність попиту населення на товари та послуги цих галузей. Натомість у сфері надання колективних, громадських та особистих послуг фіксується значне скорочення кількості суб'єктів - з 13 у 2018 році до 6 у 2022 році, тобто на 7 одиниць або 54%. Така негативна динаміка може бути пов'язана зі зниженням купівельної спроможності населення через економічну кризу.

На основі аналізу даних таблиці можна зробити висновок, що найбільш вразливими є галузі сільського господарства та сфера послуг через складну економічну ситуацію. Водночас спостерігається певна стійкість у сфері торгівлі. Для підтримки малого та середнього бізнесу доцільно розглянути можливість запровадження податкових пільг та кредитних програм, особливо для аграрного сектору.

Згідно з даними таблиці 2.8, основними роботодавцями на території Ямпільської селищної ради у 2020 році були підприємства аграрного сектору.

Таблиця 2.8 – Найбільші роботодавці Ямпільської селищної ради

Підприємство, організація, установа	Галузь	Чисельність працівників у 2020 р.
ТОВ «Ямпіль-Інвест»	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	48
ТОВ «Аграй»	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	42
ТОВ "Агропервомайське"	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	39
ТОВ «Гетьманське»	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	48
ТОВ «Імшана – насіння»	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	29
ДП «Ямпільський агролісгосп»	Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	27

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Зокрема, найбільшу чисельність працівників - 48 осіб - мало ТОВ "Ямпіль-Інвест". ТОВ "Гетьманське" також наймало 48 працівників. ТОВ "Аграй" наймав 42 особи, ТОВ "Агропервомайське" - 39 осіб. Меншими за розміром, але також вагомими роботодавцями були ТОВ "Імшана - насіння" з 29 працівниками та ДП "Ямпільський агролісгосп" з 27 найманими працівниками.

Отже, аграрний сектор є ключовим роботодавцем та драйвером економічного розвитку території Ямпільської селищної ради. Як зазначає Малік М.Й. та інші вітчизняні науковці, сільське господарство залишається галуззю-локомотивом економік більшості сільських територіальних громад, забезпечуючи зайнятість і формування місцевих бюджетів [18].

Для подальшого розвитку аграрного виробництва та підтримки фермерських господарств на території громади доцільно запроваджувати програми фінансово-кредитної підтримки та дорадництва, сприяти запровадженню інновацій та цифрових технологій в агросекторі.

2.3 Дослідження фінансового забезпечення бюджету територіальної громади

Дослідження фінансового забезпечення бюджету територіальної громади включає аналіз різних аспектів фінансової структури, доходів та витрат, які впливають на ефективність фінансового управління на рівні громади. Основними етапами такого дослідження в першу чергу є вивчення джерел доходів бюджету громади, таких як податки, збори, трансферти від держави, а також власні доходи. Наступним етапом є оцінка ефективності податкової бази, тобто аналіз величини та структури податків, а також визначення потенційних можливостей для збільшення податкових надходжень.

Динаміка надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету Ямпільської селищної ради нами представлена в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Динаміка надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету Ямпільської селищної ради

Найменування згідно з Класифікацією доходів бюджету	2020	2022	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
			грн.	раз.
Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується із доходів у вигляді заробітної плати	5 219 548,2	19 651 279,0	14 431 730,8	2,8
Податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, одержаних військовослужбовцями		785 314,0	785 314,0	
Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується із доходів інших ніж заробітна плата	405 964,9	1 539 221,0	1 133 256,1	2,8
Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується за результатами річного декларування	173 984,9	215 821,0	41 836,1	0,2
Разом	5 799 498,0	22 191 635,0	16 392 137,0	2,8

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Згідно проведеного аналізу у 2022 році порівняно з 2020 роком спостерігається значне зростання надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету Ямпільської селищної ради.

Зокрема, надходження податку на доходи фізичних осіб, що сплачується із доходів у вигляді заробітної плати, зросли у 2,8 рази або на 14 431 730,8 тис. грн. Це свідчить про збільшення фонду оплати праці найманих працівників на

території даної селищної ради. Крім того, у 2022 році вперше зафіксовано надходження податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення військовослужбовців у сумі 785 314,0 грн. Це пов'язано із проведенням військової операції на Сході України та участю в ній мешканців цього регіону. Надходження податку на доходи фізичних осіб з інших джерел, ніж заробітна плата, також збільшилися у 2,8 рази або на 1 133 256,1 грн. Це свідчить про зростання підприємницької та інвестиційної активності на даній території. Загалом загальна сума надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету Ямпільської селищної ради зросла у 2,8 рази або на 16 392 137 грн. і у 2022 році становила 22 191 635,0 грн. В цілому, отримані результати свідчать про суттєве зростання доходів населення Ямпільської громади у 2022 році порівняно з 2020 роком.

Наступним каналом фінансових надходжень до місцевого бюджету є рентна плата. Такі платежі можуть включати в себе рентні внески від підприємств чи організацій, які користуються особливими ресурсами даного селища. Розмір ренти встановлюється місцевими органами влади та може залежати від виду використання ресурсів, їхньої кількості та інших факторів.

У 2022 році відбулося істотне зростання надходжень рентної плати за спеціальне використання місцевих ресурсів до бюджету Ямпільської селищної ради порівняно з 2020 роком. У структурі надходжень з'явився новий складник - рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, сума якої у 2022 році становила 2 710 000,0 грн. Це свідчить про активізацію лісозаготівельної діяльності на території Ямпільської селищної ради.

Крім того, у 2022 році порівняно з 2020 роком на 221 908,0 грн або на 0,4 рази збільшились надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рубок головного користування). Також спостерігається незначне зростання (на 869,0 грн або 0,3 рази) рентної плати за користування надрами для видобутку корисних копалин загальнодержавного значення (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Динаміка надходження рентної плати за спеціальне використання місцевих ресурсів до бюджету Ямпільської селищної ради

Найменування згідно з Класифікацією доходів бюджету	2020	2022	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
			грн.	раз.
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування		2 710 000,0	2 710 000,0	
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування)	602 272,0	824 180,0	221 908,0	0,4
Рентна плата за користування надрами для видобування інших корисних копалин загальнодержавного значення	2 981,0	3 850,0	869,0	0,3
Разом	605 253,0	3 538 030,0	2 932 777,0	4,8

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Загалом надходження рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів зросли у 4,8 рази або на 2 932 777,0 грн і у 2022 році склали 3 538 030,0 грн. Такі зміни свідчать про активізацію господарської діяльності на території Ямпільської громади, пов'язаної із використанням лісових та мінерально-сировинних ресурсів.

Аналіз динаміки надходжень рентної плати у 2020-2022 роках дозволяє зробити висновок про зростання обсягів використання природно-ресурсного потенціалу Ямпільської селищної ради. Це матиме позитивний вплив на наповнення місцевого бюджету.

Внутрішні податки на товари та послуги селищної ради є важливим джерелом доходів для місцевого бюджету. Такі податки можуть включати в себе різноманітні збори та платежі, які сплачуються місцевими підприємствами та мешканцями за використання різних ресурсів чи послуг. До таких податків

відноситься і акцизний податок, який також зараховується до бюджету селищної ради (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Динаміка надходження внутрішніх податків на товари та послуги до бюджету Ямпільської селищної ради

Найменування згідно з Класифікацією доходів бюджету	2020	2022	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
			грн.	%
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	480 689,0	638 200,0	157 511,0	32,8
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	1 679 694,0	2 042 354,0	362 660,0	21,6
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів	98 080,0	110 600,0	12 520,0	12,8
Разом	2 258 463,0	2 791 154,0	532 691,0	23,6

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

З проведеного дослідження встановлено, що у 2022 році порівняно з 2020 роком спостерігається зростання надходжень внутрішніх податків на товари та послуги до бюджету Ямпільської селищної ради.

Зокрема, надходження акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів зросли на 157 511,0 грн. (+32,8%). Це можна пояснити збільшенням обсягів виробництва підакцизних товарів в Україні в умовах постпандемійного відновлення економіки. Надходження від акцизного податку з імпортованих підакцизних товарів збільшилися на 362 660,0 грн (+21,6%). Це результат як відновлення міжнародної торгівлі, так і подорожчання підакцизних товарів на світових ринках через загальне зростання цін. На 12,8% (+12,52 тис. грн) зросли надходження акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів. Причиною є збільшення купівельної спроможності населення із зростанням заробітних плат в умовах економічного пожвавлення. Загалом

надходження від усіх внутрішніх акцизів на товари та послуги зросли на 23,6% або 532,69 тис. грн.

Таким чином, аналіз динаміки надходження внутрішніх податків на товари та послуги свідчить про позитивні зрушення у фінансовому становищі Ямпільської селищної ради. Ці тенденції варто враховувати при плануванні місцевого бюджету на наступні роки.

Загальну динаміку надходження місцевих податків та зборів, що зараховуються до бюджету Ямпільської селищної ради нами відображено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12 – Динаміка надходження місцевих податків та зборів, що сплачуються до бюджету Ямпільської селищної ради

Найменування згідно з Класифікацією доходів бюджету	2020	2022	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
			грн.	рази
1	2	3	4	5
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості	31 745,0	73 490,0	41 745,0	1,3
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості	28 009,0	37 308,0	9 299,0	0,3
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості	155 248,0	268 570,0	113 322,0	0,7
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості	318 602,0	1 245 254,0	926 652,0	2,9
Земельний податок з юридичних осіб	1 377 818,0	2 737 929,0	1 360 111,0	1,0
Орендна плата з юридичних осіб	1 008 501,0	5 287 965,0	4 279 464,0	4,2
Земельний податок з фізичних осіб	78 301,0	190 493,0	112 192,0	1,4
Орендна плата з фізичних осіб	315 625,0	347 064,0	31 439,0	0,1
Єдиний податок з юридичних осіб	217 521,0	290 442,0	72 921,0	0,3

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5
Єдиний податок з фізичних осіб	2 131 536,0	3 840 298,0	1 708 762,0	0,8
Єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаро виробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків	136 592,0	1 194 220,0	1 057 628,0	7,7
Разом	5 799 498,0	15 513 033,0	9 713 535,0	1,7

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

За даними таблиці 2.12, можна простежити динаміку надходження місцевих податків та зборів до бюджету Ямпільської селищної ради у 2020 та 2022 роках.

Зокрема, спостерігається зростання надходжень за більшістю податків. Найбільше зростання в абсолютних значеннях спостерігається по таких податках:

- Орендна плата з юридичних осіб - збільшення на 4 279 464,0 грн. або в 4,2 рази

- Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості - збільшення на 926 652,0 грн. або майже в 3 рази

- Єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників - збільшення на 1 057 628,0 грн. або в 7,7 рази

В цілому загальна сума надходжень зросла на 9 713 535,0 грн. або майже в 2 рази.

Такі позитивні зрушення можуть бути пов'язані як з діями місцевої влади щодо поліпшення адміністрування податків, боротьби з ухиленням від сплати податків, так і загальним покращенням соціально-економічної ситуації та активізацією бізнесу в регіоні (рис. 2.3).

В цілому, якщо простежити динаміку фінансових надходжень до бюджету Ямпільської селищної ради у 2022 році порівняно з 2020 роком, слід зазначити,

що відбулося істотне зростання за більшістю статей доходів. Найбільше зросли надходження від податку на доходи фізичних осіб - на 16 392 137,0 грн. (у 3,8 рази). Також суттєво збільшилися обсяги субвенцій з державного бюджету - на 16 381 289 грн. (майже в 5 разів). Слід відзначити появу у 2022 році дотацій з держбюджету у розмірі 3 733 700 грн., яких не було у 2020 році. Це свідчить про зростання фінансової підтримки регіону з боку держави.

Експерти пов'язують загальне збільшення дохідної частини місцевих бюджетів із податковою реформою та децентралізацією в Україні (Чугунов І., 2022). Проте залишаються загрози у вигляді інфляції та економічної кризи, які можуть негативно вплинути на надходження в майбутньому.

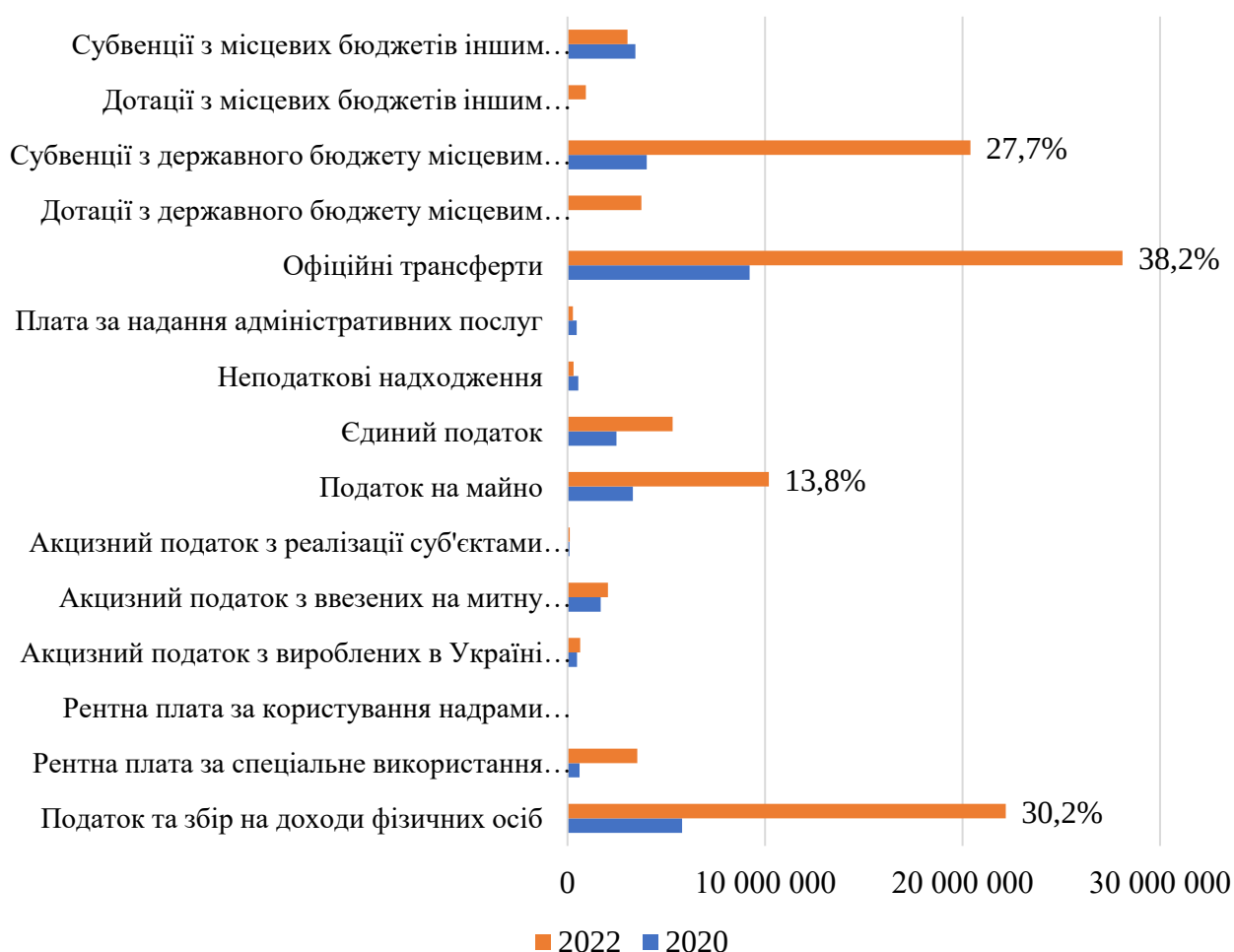

Рис. 2.3 – Динаміка величини надходжень до бюджету Ямпільської селищної ради

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

У структурі надходжень до бюджету Ямпільської селищної ради субвенції з державного бюджету становлять 27,7% від загальної суми, при цьому загальна частина офіційних транспортів складає 38% бюджету громади. Податок на майно становить майже 14% від зборів та платежів, а податок на доходи фізичних осіб становить більш ніж 30% від загальних надходжень до бюджету селищної громади.

Загальна динаміка формування місцевого бюджету Ямпільської селищної ради нами представлена в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Динаміка формування місцевого бюджету Ямпільської селищної ради

Найменування згідно з Класифікацією доходів бюджету	Роки				Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
	2020		2022			
	грн.	%	грн.	%	грн.	раз.
Податкові надходження	8682298,0	64,2	44073505,0	59,9	35391207,0	4,08
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	605253,0	4,5	3538030,0	4,8	2932777,0	4,85
Внутрішні податки на товари та послуги	2258463,0	16,7	2791154,0	3,8	532691,0	0,24
Місцеві податки	5799498,0	42,9	15513033,0	21,1	9713535,0	1,67
Інші податки та збори	19084,0	0,1	39653,0	0,1	20569,0	1,08
Неподаткові надходження	704898,0	5,2	1404393,0	1,9	699495,0	0,99
Доходи від власності та підприємницької діяльності	16990,0	0,1	4318,0	0,0	-12672,0	-0,75
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	475764,0	3,5	294991,0	0,4	-180773,0	-0,38
Власні надходження бюджетних установ	155337,0	1,1	1097084,0	1,5	941747,0	6,06
Цільові фонди	21618,0	0,2		0,0	-21618,0	-1,00
Офіційні трансферти	4112211,0	30,4	28104901,0	38,2	23992690,0	5,83
Разом	13521025,0	100,0	73582799,0	100,0	60061774,0	4,44

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Використовуючи аналітичну інформацію Ямпільської селищної ради можна зробити такі висновки щодо динаміки формування місцевого бюджету.

Спостерігається значне зростання податкових надходжень у 2022 році порівняно з 2020 роком на 35391,207 тис. грн. або в 4,08 рази. Що свідчить про збільшення податкової бази та активізацію економічної діяльності на території селищної ради. Відбулося незначне скорочення частки податкових надходжень у структурі доходів місцевого бюджету з 64,2% у 2020 році до 59,9% у 2022 році. Це може бути пов'язано зі зростанням обсягів неподаткових надходжень та офіційних трансфертів. Спостерігається приріст неподаткових надходжень у 2022 році порівняно з 2020 роком на 699495,0 грн., що свідчить про активізацію власних надходжень бюджетних установ. Обсяг офіційних трансфертів з державного та місцевих бюджетів зріс у 2022 році порівняно з 2020 роком майже в 6 разів (на 23992690,0 грн.). Це свідчить про посилення фінансової підтримки з боку держави.

Отже, на основі аналізу даних можна зробити висновок про загальне збільшення фінансової спроможності місцевого бюджету Ямпільської селищної ради у 2022 році порівняно з 2020 роком. Це дозволить покращити фінансування інфраструктурних та соціальних програм на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 3

ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗРОСТАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ГРОМАДИ

3.1 Визначення перспективних точок зростання підприємницьких ініціатив територіальної громади

На сьогодні існує кілька шляхів для збільшення фінансових надходжень до місцевих бюджетів територіальних громад. На першому місці є розвиток місцевого підприємництва. Так як заохочення створення та розвитку місцевих підприємств сприяє збільшенню податкових надходжень. При цьому, створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвестицій може призвести до збільшення обсягів податкових доходів внаслідок розвитку нових проектів та підприємств. А розширення бізнес-інфраструктури та створення нових робочих місць може призвести до зростання обсягів податків на прибуток та інші податки. На другому місці є ефективна робота з орендарями земельних ресурсів, в першу чергу, великими товариствами та агрохолдингами. Така робота може призвести до збільшення податкових надходжень, зокрема податку на землю.

Наступним каналом надходження фінансів є розвиток туризму, але при умові, якщо громада має туристичний потенціал. В цілому, розвиток галузі туризму може призвести до збільшення прибутковості. Податки на готелі, ресторани та інші туристичні послуги можуть стати додатковим джерелом доходів громади. Також вкрай важливими кроками є кроки по оптимізації комунальних послуг та їх надання за високою якістю може призвести до збільшення надходжень від платежів мешканців та підприємств за ці послуги. Також вкрай важливою є робота з платниками податків. Так як збільшення ефективності роботи із платниками податків, виявлення та попередження податкових зловживань може забезпечити більшу суму надходжень у бюджет.

Зазначені заходи можуть сприяти збільшенню фінансових ресурсів селищної ради та поліпшенню її економічного становища.

Отже, розширення підприємницької діяльності на території Ямпільської селищної ради призведе до збільшення податкових надходжень від підприємств, які працюють на території сільських та селищних рад. Також, розвиток підприємництва призведе до створення нових робочих місць, що сприятиме зростанню зайнятості в регіоні. Більше працездатних громадян сприятиме збільшенню податкових доходів та зменшенню соціальних витрат. При цьому активний бізнес сприяє збільшенню обороту грошей в місцевій економіці. Це може призвести до зростання споживчого попиту та внутрішнього підприємництва, що в свою чергу збільшить надходження податків. Створення програм та ініціатив, спрямованих на підтримку місцевих підприємців, також може сприяти їхньому розвитку та впливати на зростання їхнього бізнесу, що у свою чергу призведе до збільшення податкових доходів.

Таким чином, стимулювання підприємницької активності може мати позитивний вплив на фінансові надходження до бюджету Ямпільської селищної ради через зростання економічного потенціалу та податкових доходів.

Найбільш вірогідним напрямком розвитку підприємницької діяльності на території Ямпільської селищної ради є сільськогосподарське виробництво. Перспективними напрямками виробництва сільськогосподарської продукції є виробництво та реалізація органічної продукції, крафтової продукції, заготівля та реалізація молока та молокопродуктів, переробка молока, виробництво м'яса тощо.

Потенціал селищної ради у виробництві сільськогосподарської продукції визначається різноманітними факторами, які включають в себе ресурси, інфраструктуру, підтримку бізнесу та інші аспекти. Ключовими елементами потенціалу Ямпільської селищної ради у сільськогосподарському виробництві є наступні:

- Земельні ресурси. Наявність вільних для сільськогосподарського виробництва земель визначає потенціал для розвитку сільськогосподарського виробництва.

- Інфраструктура. Наявність сучасної інфраструктури, такої як дороги, електропостачання, може полегшити транспортування сільськогосподарської продукції та поліпшити умови для ведення бізнесу.

- Підтримка від місцевої влади. Активна підтримка та стимулювання розвитку сільськогосподарських підприємств ініціативами та програмами з боку селищної ради може значно впливати на розвиток цієї галузі.

- Наявність робочої сили. Наявність кваліфікованої робочої сили у селищі може впливати на рівень виробництва та його конкурентоспроможність.

- Ринковий потенціал. Оцінка потенціалу для реалізації продукції на ринку, включаючи можливості експорту, може визначити успішність сільськогосподарських підприємств.

- Розвиток сільськогосподарської кооперації. Заснування та розвиток кооперативів може покращити умови продажу та збуту сільськогосподарської продукції.

Інтеграція зазначених елементів сприятиме створенню підприємницького середовища для розвитку сільськогосподарського виробництва на території Ямпільської селищної ради.

Нами було досліджено поточну ситуацію із сільськогосподарськими земельними ресурсами, а також визначені найбільш перспективні структурні одиниці громади, на території яких є достатній земельний потенціал для ведення сільськогосподарського виробництва, тобто є вільні земельні ділянки.

Досліджуючи рівень використання земель сільськогосподарського призначення в межах Ямпільської селищної ради можемо констатувати, що найбільша частка зайнятих земель під сільськогосподарським виробництвом спостерігається в селі Степне - 71,0%. Найменша частка зайнятих угідь зафіксована в селищі Привокзальне - 14,0%. В цілому по території Ямпільської селищної ради спостерігаються досить високі показники вільних

сільськогосподарських угідь - в середньому 67,4%. Це свідчить про значні резерви для нарощування обсягів виробництва сільгосппродукції за рахунок введення в обробіток невикористовуваних земель (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Дослідження рівня використання земель сільськогосподарського призначення Ямпільської селищної ради

Населений пункт	Загальна площа території у межах населеного пункту, га	Зайняті землі під сільськогосподарським виробництвом, %	Вільні с.-г. угіддя, %
село Воздвиженське	2 195,8	41,9	58,1
селище Грем'ячка	1 150,2	22,0	78,0
селище Привокзальне	1 882,1	14,0	86,0
село Імшана	1 254,7	26,0	74,0
село Степне	3 136,8	71,0	29,0
село Білиця	3 241,4	24,8	75,2
село Паліївка	2 038,9	41,3	58,7
село Усок	2 248,0	18,1	81,9
село Антонівка	1 568,4	14,7	85,3
село Прудище	1 673,0	15,3	84,7
смт Ямпіль	6 744,1	32,6	67,4

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Згідно з дослідженнями Інституту аграрної економіки, частка необроблених земель в Україні становить понад 30% від загальної площі сільгоспугідь. Це створює передумови для збільшення валового виробництва продукції рослинництва на 10-15% за умови ефективного використання наявних ресурсів [18].

Отже, на території Ямпільської селищної ради спостерігаються значні резерви щодо нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва за рахунок введення в обробіток вільних земель сільськогосподарського призначення.

На підставі проведених розрахунків можемо оцінити потенціал трудових ресурсів для розвитку підприємництва на території Ямпільської селищної ради наступним чином (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Дослідження потенціалу трудових ресурсів на території Ямпільської селищної ради для розвитку підприємництва

Населений пункт	Кількість населення, чол.	Населення у працездатному віці	Зайняті	Безробітні	Трудовий потенціал
село Воздвиженське	465	158	114	33	77
селище Грем'ячка	202	69	49	15	35
селище Привокзальне	230	78	56	17	39
село Імшана	317	130	78	23	75
село Степне	452	154	111	33	76
село Білиця	157	53	38	11	26
село Паліївка	273	93	67	20	46
село Усок	420	143	103	30	70
село Антонівка	150	51	37	11	25
село Шатрище	563	213	138	41	116
село Прудище	154	52	38	11	25
смт Ямпіль	4200	1428	1029	302	701

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

На території Ямпільської селищної ради спостерігається досить високий рівень безробіття серед населення працездатного віку - в середньому 21,3%. Це свідчить про наявність значних резервів робочої сили, які можуть бути залучені у підприємницьку діяльність. Найбільший відсоток безробітних зафіксовано у таких населених пунктах як Воздвиженське (20,9%), Степне (21,4%) та Ямпіль (21,2%). Саме тут спостерігається найвищий потенціал для розгортання малого та середнього бізнесу з огляду на наявну робочу силу. Загалом трудовий потенціал територіальної громади оцінюється у 1310 осіб. Це та кількість населення працездатного віку, яка може бути потенційно залучена до підприємницької діяльності в громаді.

В цілому, на нашу думку, Ямпільська селищна рада має достатньо високий потенціал трудових ресурсів для розгортання підприємницької діяльності.

Також, для виявлення виробничого потенціалу на території Ямпільської селищної ради, є доцільним дослідити динаміку діяльності сільськогосподарської діяльності у приватному секторі.

На основі даних таблиці 3.3 можна зробити наступні висновки щодо показників сільськогосподарської діяльності у приватному секторі на території

Ямпільської селищної ради. Спостерігається зниження кількості домогосподарств, що займаються веденням підсобного господарства, на 135 одиниць (-21,8%) у 2020-2022 роках. Це може бути пов'язано з міграційними процесами та постарінням сільського населення.

Таблиця 3.3 – Показники сільськогосподарської діяльності у приватному секторі на території Ямпільської селищної ради

Показник	Роки			Відхилення, 2020 р. до 2022 р.
	2020	2021	2022	
Кількість домогосподарств, що займаються веденням підсобного господарства, од.	620	522	485	-135
з них:				
утримують худобу (ВРХ, свині), од.	78	69	61	-17
утримують свійську птицю, од.	472	429	411	-61
Поголів'я ВРХ, гол.	69	54	43	-26
Поголів'я птиці, гол.	11280	9830	8320	-2960
Поголів'я свиней, гол.	112	103	89	-23
Поголів'я коней, гол.	8	6	4	-4
Площа землі в обробітку, га:	1364	1148	1067	-297
З них під картоплею, га.	41	34	32	-8,91
Чисельність осіб, зайнятих у цій сфері, чол.	1390	1320	1265	-125

Джерело: складено автором на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Кількість домогосподарств, що утримують худобу, зменшилась на 17 одиниць (-21,8%), а домогосподарств з птицею - на 61 одиницю (-12,9%). Спостерігається скорочення тваринницької галузі у приватному секторі. За період 2020-2022 років відбулося зниження поголів'я ВРХ на 26 голів (-37,7%), птиці - на 2960 голів (-26,2%), свиней - на 23 голів (-20,5%), коней - на 4 голови (-50%). Це свідчить про скорочення обсягів тваринництва. Площа землі в обробітку зменшилась на 297 га (-21,8%), зокрема під картоплею - на 8,91 га (-21,7%). Це може бути пов'язано зі зменшенням кількості працюючих у цій сфері та занепадом галузі рослинництва. Кількість осіб, зайнятих у сільському господарстві, скоротилась на 125 чоловік (-9%) у 2020-2022 роках.

На підставі аналізу даних таблиці можна зробити висновок про скорочення сільськогосподарської діяльності у приватному секторі Ямпільської селищної ради у 2020-2022 роках. Спостерігається скорочення як рослинництва, так і

тваринництва. Необхідними є заходи державної чи місцевої підтримки та стимулювання розвитку цієї сфери.

3.2 Практичні підходи до створення сімейних ферм на території громади

Перспективним напрямком розвитку сільського господарства на території Ямпільської селищної ради може стати створення сімейних фермерських господарств (СФГ).

СФГ - це форма підприємницької діяльності фізичних осіб, які об'єдналися у сім'ю на засадах спорідненості чи свояцтва, що здійснюють ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Переваги СФГ полягають у:

- можливості залучення всіх членів сім'ї до господарської діяльності;
- оптимізації використання земельних ресурсів;
- підвищенні мотивації до ефективної праці;
- поліпшенні добробуту сільського населення.

Для створення СФГ на території Ямпільської селищної ради необхідно:

1. Виділення земельних ділянок під СФГ та оформлення прав власності чи оренди на них.

2. Фінансова та інформаційно-консультаційна підтримка з боку місцевої влади щодо створення та ведення господарства.

3. Забезпечення доступу фермерів до кредитних ресурсів, сільгосптехніки, ринків збуту.

4. Підготовка та перепідготовка кадрів для СФГ.

Розвиток СФГ дозволить активізувати сільськогосподарське виробництво у приватному секторі, підвищити зайнятість та добробут сільських жителів Ямпільської селищної ради.

Для започаткування сімейного бізнесу з виробництва молока (сімейної молочної ферми) на території Ямпільської селищної ради необхідно:

1. Виділення та оформлення земельної ділянки під випас худоби та будівництво тваринницьких приміщень.
2. Придбання поголів'я корів молочних порід (не менше 10-15 голів). Важливо підібрати високопродуктивних тварин.
3. Будівництво або облаштування приміщень для утримання худоби - корівників, сараїв, навісів, доїльного залу.
4. Придбання обладнання для доїння, первинної обробки молока, зберігання кормів.
5. Закупівля кормів, вітамінних і мінеральних добавок або налагодження власного виробництва кормів.
6. Оформлення документів на сімейну ферму як фізичної особи-підприємця чи юридичної особи.
7. Пошук ринків збуту молока - на переробні чи молокозаводи, за угодами з торговими мережами, шляхом прямих продажів споживачам.

Крім того, бажана підтримка з боку місцевої влади у вигляді пільгового кредитування, надання грантів, консультацій тощо.

Провівши відповідні обґрунтування, а також дослідивши розташування населених пунктів на мапі, нами були вибрані найбільш придатні населені пункти, в яких можливе започаткування пілотного проекту з розвитку сімейних молочних ферм.

На основі даних таблиці 3.4 можна проаналізувати потенціал населених пунктів Ямпільської селищної ради для створення пілотних сімейних ферм за такими критеріями.

Вільні сільськогосподарські угіддя. Цей показник характеризує наявність вільної землі, придатної для господарської діяльності. Найбільший відсоток вільних земель спостерігається у селищі Привокзальне (86%), селі Усок (81,9%), селі Прудище (84,7%).

Трудовий потенціал. Показує чисельність наявного трудоактивного населення, що може бути залучене до роботи на сімейній фермі. Найбільше

значення цього показника у смт Ямпіль (701 особа), селі Шатрище (116 осіб), селі Імшана (75 осіб).

Таблиця 3.4 – Найбільш придатні населені пункти на території Ямпільської селищної ради для створення пілотних сімейних ферм

Населений пункт	Вільні с.-г. угіддя, %	Трудовий потенціал	Адміністративно-територіальний округ
село Воздвиженське	58,1	77	Воздвиженський старостинський округ
селище Привокзальне	86,0	39	Імшанський старостинський округ
село Імшана	74,0	75	Імшанський старостинський округ
село Білиця	75,2	26	Степненський старостинський округ
село Паліївка	58,7	46	Усоцький старостинський округ
село Усок	81,9	70	Усоцький старостинський округ
село Шатрище	0,01	116	Шатрищенський старостинський округ
село Прудище	84,7	25	Ямпільська селищна рада
смт Ямпіль	67,4	701	Ямпільська селищна рада

Джерело: дослідження автора на основі аналітичної звітності Ямпільської селищної ради

Найсприятливішими для створення сімейних ферм є села Усок, Прудище, Імшана та селище Привокзальне, оскільки там є значний потенціал щодо земельних ресурсів та трудових ресурсів. Також перспективними є смт Ямпіль та с.Шатрище з огляду на чисельність населення, здатного працювати у сімейному бізнесі.

Для розвитку сімейних ферм в цих населених пунктах доцільно запровадити спеціальні програми підтримки з боку місцевої влади та державних органів.

Використавши практичний досвід Проекту «Добробут громад», який і був націлений на розвиток молочного фермерства в Україні, а також їхні напрацювання, особливо, що стосуються вартості будівництва корівника на 10 стійло-місць для корів, можемо на визначити орієнтовну вартість витрат на будівництво однієї ферми. Але, при цьому слід звернути увагу, що інвестиції

можуть бути різними. Загальна кількість витрат на будівництво залежить від багатьох факторів. В першу чергу, чи буде будівництво нової ферми, чи буде відбуватися модернізація вже наявного приміщення. На скільки буде вагомим питання механізації ферми, її автоматизації, утеплення тощо. Чи є вже наявним водогін та доступ до електропідстанції, щоб вирішити питання електрозабезпечення та водозабезпечення [20].

Звертаючи увагу на зазначені аспекти нами розраховані два варіанти, які спрямовані на як будівництво нової ферми, а також на модернізацію та переобладнання вже наявного приміщення.

Таблиця 3.5 – Фінансові витрати на запуск молочно-товарної ферми на 10 корів в Ямпільській селищній раді, грн.

№ п/п	Напрями інвестицій	Модернізація наявного приміщення	Будівництво нової ферми
1	Вартість модернізації / будівництва приміщення ферми	973 875,0	1 295 000,0
2	Вартість обладнання для ферми	178 500,0	434 900,0
3	Вартість обладнання для зберігання молока	102 900,0	155 750,0
4	Допоміжні витрати на функціонування ферми	315 000,0	350 000,0
5	Разом:	1 570 275,0	2 235 650,0
6	в т.ч. на 1 корову	157 027,5	223 565,0

Джерело: розраховано автором на основі [20]

Згідно з даними таблиці 3.5, фінансові витрати на запуск молочно-товарної ферми на 10 корів значно відрізняються залежно від обраного варіанту - модернізації наявного приміщення чи будівництва нової ферми.

При модернізації існуючого приміщення загальні інвестиції становитимуть 1 570 275,0 грн. З них найбільшу частку (973 875,0 грн або 62%) займає вартість самої модернізації приміщення. На придбання необхідного обладнання для ферми та зберігання молока піде 281 400,0 грн (18%). Також передбачено 315 000,0 грн допоміжних витрат на запуск та функціонування. В розрахунку на 1 корову інвестиції становитимуть 157 027,5 грн. Якщо ж будувати нову ферму "з нуля", то вкладення значно зростуть - до 2 235 650,0 грн,

що на 675 375,0 грн або 43% більше ніж при модернізації. Найбільшу частину (1295000,0 грн) займе власне будівництво нового приміщення. Витрати на обладнання теж будуть вищими (на 256 150,0 грн), оскільки доведеться купувати все заново. На 1 корову при будівництві нової ферми припадає 223 565,0 грн інвестицій, що на 66 537,5 грн більше.

Отже, з точки зору початкових фінансових витрат, модернізація наявної ферми є більш привабливим і менш затратним варіантом. Але при цьому потрібно враховувати технічний стан самого приміщення та наявного обладнання, можливості їх ефективної модернізації тощо. Якщо стан приміщення не дозволяє якісно модернізувати ферму, а обладнання занадто застаріле, то краще одразу інвестувати у будівництво нової сучасної ферми.

Також вкрай важливим питанням є визначення собівартості молока. На собівартість виробництва молока в особистому підсобному господарстві (селянській фермі) впливає значна кількість факторів. Головним фактором є кількість корів та їх порода. Різні породи можуть мати різний рівень продуктивності та вимог до догляду.

Питання годівлі є найбільш затратним фактором при утриманні корів. Вартість кормів і кормових добавок впливає на якість та кількість молока. Своїми витратами на годівлю можна знизити або підняти собівартість продукції.

Витрати на ветеринарну допомогу та профілактичні заходи також враховуються при розрахунку собівартості, оскільки здоров'я тварин впливає на їх продуктивність. І інші витрати, такі як вартість електроенергії для освітлення, обігріву та інших потреб у фермі впливає на загальні витрати.

Витрати на зарплати та соціальні виплати працівникам, які доглядають за тваринами та здійснюють інші роботи на фермі також формують собівартість.

В цілому, багато факторів можуть впливати на собівартість виробництва молока, і кожна ферма може мати свої унікальні обставини.

Згідно з наведеними в таблиці 3.6 даними, витрати на функціонування молочно-товарної ферми на 10 корів значно варіюються залежно від обраного сценарію - мінімального або оптимального.

Таблиця 3.6 – Витрати на функціонування молочно-товарної ферми на 10 корів, грн.

Стаття витрати	Мінімальний показник	Оптимальний показник
Оплата праці, усього в т. ч.:	273 000,0	498 500,0
Оплата собі (члени сім'ї, які працюють на фермі)	90 000,0	250 000,0
Оплата праці найманих працівників, усього	183 000,0	248 500,0
Кількість найманих працівників	2	2
Наймані працівники для роботи на фермі	120 000,0	160 000,0
Наймані працівники на заготівлю кормів	58 000,0	80 000,0
найманий пастух	5 000,0	8 500,0
Корми всього, в т. ч.	98 325,0	111 691,0
Сіно власне (заготовка]	5 800,0	8 000,0
Силос	15 370,0	22 860,0
Солома	8 600,0	5 600,0
Концентрати (дерть)	60 005,0	63 680,0
Соняшникова макуха	3 050,0	11 551,0
БМВД/МВД (сінь)	5 500,0	0,0
Ветеринарія, всього в т.ч.:	18 771,0	30 366,0
Ветеринарні препарати	12 871,0	17 570,0
Ветлікар	5 900,0	12 640,0
Аналіз маститів	0,0	156,0
Вивіз відходів	7 428,0	28 800,0
Септики	0,0	14 400,0
Гній	7 428,0	14 400,0
Комунальні витрати, всього в т. ч.	13 400,0	53 908,0
Електроенергія	13 400,0	53 908,0
Інші витрати, всього	105 164,0	154 795,0
Амортизація	22 304,0	32 109,0
Разом витрат, грн	524 992,0	856 261,0

Джерело: розраховано автором на основі [20]

При мінімальному сценарії загальні витрати складають 524 992,0 грн на рік. Найбільшу їх частку (52%) становлять витрати на оплату праці - 273 000,0 грн, з яких 90 000,0 грн йде на оплату праці членів сім'ї, а решта - найманим працівникам (2 особи). Другою за обсягом статтею є витрати на корми - 98 325,0

грн (19%). На третьому місці інші витрати, включаючи амортизацію, - 105 164,0 грн (20%).

В оптимальному сценарії сумарні витрати помітно зростають - до 856 261,0 грн, що на 331 269,0 грн або 63% більше порівняно з мінімальним. Таке збільшення відбувається за рахунок практично всіх статей, окрім витрат на корми (зростання лише на 13 671 грн). Найсуттєвіше збільшуються витрати на оплату праці (на 225 500,0 грн), вивіз відходів (на 21 372,0 грн), ветеринарія (на 11 595,0 грн) та комунальні послуги (на 40 508,0 грн).

При переході до оптимального сценарію функціонування ферми, необхідно бути готовим до суттєвого зростання операційних витрат. Втім це має компенсуватися і підвищенням продуктивності, і якості молока.

Слід зазначити, що ціна на молоко формується на основі різних факторів та показників. На ціну, звичайно ж впливає вартість виробництва, яка включає витрати на годівлю тварин, ветеринарний догляд, енергозабезпечення, обладнання та інфраструктуру тощо. Але найголовнішим фактором є якість молочної сировини. Вища якість молока, наприклад, вищий вміст жиру та білка, може призводити до вищих цін.

Показники жиру та вмісту білку є ключовими параметрами, які визначають якість молока, і впливають на його ціну. Вміст жиру та білка в молоці є показниками його якості. Вищий вміст жиру може призводити до більшої якості молочних продуктів, таких як масло чи сир. Високий вміст білка також сприяє формуванню структури та якості сиру та інших продуктів.

Вміст жиру та білка напряму пов'язаний із продуктивністю тварин. Здоров'я та годування тварин впливає на їхню здатність виробляти молоко з оптимальними показниками.

Також слід зазначити, що молоко з високим вмістом жиру та білка, як правило, отримує вищу ціну на ринку. Процеси переробки цього молока можуть бути більш складними, а виробники мають можливість створювати більш високоякісні та цінні продукти. В Україні існують стандарти, що встановлюють

мінімальні вимоги до вмісту жиру та білка в молоці. Продукція, що відповідає або перевищує ці стандарти, може мати конкурентну перевагу на ринку.

Таким чином, показники жиру та білка впливають на якість молока, яка в свою чергу може визначати його ринкову ціну та споживчу цінність.

При розгляді питання формуванні ціни в проекті по створенню сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради ми орієнтуємось, що все молоко, яке вироблятиметься сімейними молочними фермами буде мати високу якість, а при можливості навіть екстра якість. Показники жиру та білки також будуть вище базових значень (базові значення білку – 3, а жиру – 3,4).

Таблиця 3.6 – Коливання ціни на молоко в залежності від його якості

Показник	Показники якості молока			
	Низька	Середня	Висока	Екстра
Базова ціна	7,98	10,5	11,67	12,4
- показник вмісту жиру	3,4	3,6	3,9	4
- показник вмісту білку	3	3,2	3,6	3,6
Фактична ціна (жир + білок)	7,98	11,17	13,76	14,76
Надій на корову, добу	22	24	24	26
Загальна сума надходжень	175,6	268	330,2	383,8
Коливання ціни	7,98	+3,19	+2,59	+1

Джерело: розраховано автором на основі [20]

На основі даних таблиці слід зазначити, що існує пряма залежність між якістю молока (вмістом жиру та білку) та ціною, за яку його закупають. Чим вище показники якості, тим вища ціна.

Так, базова ціна за 1 літр молока становить:

- 7,98 грн для молока низької якості
- 10,5 грн для молока середньої якості
- 11,67 грн для молока високої якості
- 12,4 грн для молока екстра-класу [11]

При цьому фактична ціна розраховується як сума базової ціни та показників вмісту жиру і білку. Наприклад, для молока високої якості вона становить $11,67 + \text{надбавка за жирність} + \text{надбавка за білок} = 13,76$ грн. А тому найбільше надходжень господарство отримує від реалізації молока екстра-класу - 383,8 грн на добу при надої 26 літрів з однієї корови. Найменший прибуток

приносить молоко низької якості - 175,6 грн. А тому підвищення якості молока є важливим резервом збільшення прибутковості молочної ферми.

Якщо ж взяти і додати до табл. 3.6 виробничі параметри проекту, тобто загальне поголів'я корів – 10 голів, а також тривалість лактації, ми отримаємо загальні розрахункові фінансові надходження за лактацію, в залежності від якості молока.

Таблиця 3.7 – Прогнозні показники фінансових надходжень на одну сімейну ферму на рік в залежності від якості молока

Показник	Показники якості молока			
	Низька	Середня	Висока	Екстра
Базова ціна	7,98	10,5	11,67	12,4
показник вмісту жиру	3,4	3,6	3,9	4
показник вмісту білку	3	3,2	3,6	3,6
Фактична ціна (жир + білок)	7,98	11,17	13,76	14,76
Надій на корову, добу	22	24	24	26
Загальна сума надходжень	175,6	268	330,2	383,8
Коливання ціни	7,98	+3,19	+2,59	+1
Загальне поголів'я корів, голів	10	10	10	10
Загальні фінансові надходження за лактацію на загальне поголів'я корів, тис. грн.	544,8	831,5	1 024,4	1 190,7
Коливання фінансових надходжень, в залежності від якості молока	544,8	+286,671	+192,9755	+166,294

Джерело: розраховано автором

На основі розрахункових даних можна зробити наступні висновки щодо прогнозних показників фінансових надходжень сімейної ферми залежно від якості виробленого молока. Так, за умови утримання 10 дійних корів лактаційна продуктивність становитиме:

- 544,8 тис. грн при низькій якості молока;
- 831,5 тис. грн при середній якості;
- 1 024,4 тис. грн при високій якості;
- 1 190,7 тис. грн для молока екстра-класу.

Найвищий приріст фінансових надходжень (на 286,7 тис. грн або 52,6%) досягається при переході від низької до середньої якості молока. А тому

підвищення якості є стратегічно важливим напрямком нарощування прибутковості молочного скотарства.

Таблиця 3.8 – Прогноз руху готівки за термін дії проекту по створенню молочно-товарної ферми на 10 корів

Надходження від реалізації:	Роки					
	0	1	2	3	4	5
Реалізація молока високої якості, тис грн.		1 024,3	1 024,3	1 024,3	1 024,3	1 024,3
Разом		1 024,3	1 024,3	1 024,3	1 024,3	1 024,3
Витрати						
Капітальні витрати	1 570,3					
Оплата праці, усього		273,0	273,0	273,0	273,0	273,0
Корми, всього		98,3	98,3	98,3	98,3	98,3
Ветеринарія		18,8	18,8	18,8	18,8	18,8
Вивіз відходів		7,4	7,4	7,4	7,4	7,4
Комунальні витрати		13,4	13,4	13,4	13,4	13,4
Інші витрати		105,2	105,2	105,2	105,2	105,2
Амортизація		22,3	22,3	22,3	22,3	22,3
Разом	1570	538	538	538	538	538
Чистий грошовий потік	-1570	486	486	486	486	486
Кумулятивний грошовий потік	-1570	-1084	-598	-112	374	859

Джерело: розраховано автором

Згідно прогнозу руху готівки за термін дії проекту молочно-товарної ферми надходження від реалізації молока високої якості становлять 1 024,3 тис. грн щорічно, починаючи з 1-го року. Це єдине джерело надходжень за прогнозний період. Капітальні витрати на створення ферми становлять 1 570,3 тис. грн і здійснюються в на початку проекту. Операційні витрати постійні протягом 1-5 років і дорівнюють 538 тис. грн, з яких найбільшу частку (50,7%) становить фонд оплати праці. Чистий грошовий потік від'ємний в 0-й рік (-1 570 тис. грн через капітальні витрати) і позитивний, постійний протягом наступних років (486 тис. грн). Кумулятивний грошовий потік від'ємний протягом перших 3 років, що свідчить про період окупності інвестицій. Починаючи з 4-го року кумулятивний грошовий потік стає позитивним. Отже, за прогнозними

розрахунками, інвестиції в молочну ферму окупляться протягом 3 років. Після цього ферма генеруватиме стабільний позитивний грошовий потік.

Отже, можемо констатувати той факт, що проект розвитку сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради за прогнозними показниками його ефективності, є інвестиційно привабливим.

3.3 Визначення економічної ефективності практичних підходів до забезпечення зростання дохідної частини бюджету громади

Для розрахунку економічної ефективності практичних підходів до забезпечення зростання дохідної частини бюджету громади необхідно зупинитися на визначенні потенційної кількості сімейних ферм, які можливо створити на території Ямпільської селищної ради.

Для цього використаємо показники наявної кількості вільних с.-г. угідь, а також показники потенційного трудового потенціалу на території старостинських округів, які входять до складу селищної ради (табл. 3.9)

Таблиця 3.9 – Визначення потенційної кількості сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради

Населений пункт	Вільні с.-г. угіддя, %	Трудовий потенціал, чол.	Потенційна кількість сімейних ферм, од.
село Воздвиженське	58,1	77	2
селище Привокзальне	86,0	39	2
село Імшана	74,0	75	4
село Білиця	75,2	26	2
село Паліївка	58,7	46	2
село Усок	81,9	70	2
село Шатрище	0,01	116	2
село Прудище	84,7	25	2
смт Ямпіль	67,4	701	2
Разом:		1175	20

Джерело: розраховано автором

Для виявлення потенціалу для створення сімейних фермерських господарств у розрізі населених пунктів Ямпільської селищної ради ключовими показниками для оцінки є:

- Вільні сільськогосподарські угіддя в % до загальної площі, що свідчить про наявність ресурсної бази

- Трудовий потенціал в особах - кількість працездатного населення
- Потенційна кількість сімейних ферм в одиницях

Згідно аналізу, найбільший відсоток вільних сільгоспугідь спостерігається в смт Привокзальне (86%), селах Усок (81,9%), Прудище (84,7%). В той же час у селі Шатрище вільних земель практично немає. За показником трудового потенціалу лідирує смт Ямпіль з 701 особою. Також значний потенціал у селах Імшана (75 осіб), Усок (70 осіб) та Шатрище (116 осіб).

Експертно визначена потенційна кількість сімейних ферм становить 2 одиниці для більшості населених пунктів та 4 одиниці для села Імшана.

Таким чином, загальний потенціал для створення сімейних ферм у раді оцінено в 20 одиниць. Це свідчить, що за рахунок внутрішніх ресурсів, можливий значний розвиток дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва.

Для подальших розрахунків економічної ефективності від створення сімейних ферм, необхідно визначитися із потенційною чисельністю нових робочих місць, що будуть створені в 20-ти сімейних фермах. Працівниками таких ферм будуть члени родин, на базі яких і створюються сімейні ферми, а також наймані працівники (в розрахунку по 2 наймані особи на одну сімейну ферму) (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Визначення потенційної кількості робочих місць від створення сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради

Населений пункт	Потенційна кількість сімейних ферм	Створення нових робочих місць
село Воздвиженське	2	12
селище Привокзальне	2	12
село Імшана	4	24
село Білиця	2	12
село Паліївка	2	12
село Усок	2	12
село Шатрище	2	12
село Прудище	2	12
смт Ямпіль	2	12
Разом	20	120

Найбільший потенціал для створення сімейних ферм виявлено в селі Імшана - 4 ферми, що дозволить створити 24 нових робочих місця. В цілому на території Ямпільської селищної ради є потенціал для створення 20 сімейних ферм, що дозволить організувати 120 нових робочих місць. Менший потенціал для створення сімейних ферм та нових робочих місць виявлено у таких селах - Воздвиженському, Привокзальному, Білиці, Паліївці, Усоку, Прудищі - по 2 ферми та 12 робочих місць у кожному. Проте, навіть такий потенціал має позитивне значення для розвитку цих населених пунктів.

Наступним кроком для визначення економічної ефективності є визначення потенційної бази оподаткування, тобто та заробітна плата, яка буде нараховуватися працівникам сімейної ферми, а також керівникам сімейної ферми, вона є базою оподаткування – нараховується податок на доходи фізичних осіб (18%), і уся його сума зараховується до бюджету селищної ради.

Таблиця 3.11 – Визначення потенційної бази оподаткування від функціонування сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради

Населений пункт	Потенційна кількість сімейних ферм	Створення нових робочих місць	Розрахунок бази оподаткування, грн.	
			Мінімальний показник	Оптимальний показник
село Воздвиженське	2	12	546 000,0	997 000,0
селище Привокзальне	2	12	546 000,0	997 000,0
село Імшана	4	24	1 092 000,0	1 994 000,0
село Білиця	2	12	546 000,0	997 000,0
село Паліївка	2	12	546 000,0	997 000,0
село Усок	2	12	546 000,0	997 000,0
село Шатрище	2	12	546 000,0	997 000,0
село Прудище	2	12	546 000,0	997 000,0
смт Ямпіль	2	12	546 000,0	997 000,0
Разом	20	120	5 460 000,0	9 970 000,0

Джерело: розраховано автором

На основі даних таблиці 3.11 можна зробити наступні висновки.

Загальна потенційна кількість сімейних ферм, які можуть бути створені, становить 20 одиниць. Це дозволить створити 120 нових робочих місць у сільській місцевості. Мінімальна потенційна база оподаткування від діяльності

цих сімейних ферм може скласти 5,46 млн грн на рік. За оптимістичним прогнозом цей показник може сягнути 9,97 млн грн.

Після визначення потенційної бази оподаткування можемо визначити і кількість потенційних коштів, які надходитимуть до бюджету Ямпільської селищної ради у вигляді податків (табл. 3.12).

Таблиця 3.11 – Визначення потенційної суми податкових надходжень від функціонування сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради

Населений пункт	Розрахунок бази оподаткування, грн.		Податкові надходження, грн.	
	Мінімальний показник	Оптимальний показник	Мінімальний показник	Оптимальний показник
село Воздвиженське	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
селище Привокзальне	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
село Імшана	1 092 000,0	1 994 000,0	196 560,0	358 920,0
село Білиця	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
село Паліївка	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
село Усок	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
село Шатрище	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
село Прудище	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
смт Ямпіль	546 000,0	997 000,0	98 280,0	179 460,0
Разом	5 460 000,0	9 970 000,0	982 800,0	1 794 600,0

Джерело: розраховано автором

На основі даних таблиці можна зробити наступні висновки стосовно потенційних податкових надходжень від функціонування сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради.

Так, за консервативними оцінками, мінімальна сума річних податкових платежів від діяльності сімейних ферм може скласти 982,8 тис. грн. За оптимістичним сценарієм ця сума оцінюється в 1,79 млн грн щорічно. Найбільшу частку потенційних надходжень забезпечать сімейні ферми в с. Імшана - від 196,6 тис. грн до 358,9 тис. грн на рік. Це пояснюється більшою запланованою кількістю таких ферм (4 одиниці) в даному населеному пункті. В інших селах та селищі ради потенційні надходження від сімейних ферм оцінено в діапазоні від

98,3 тис. грн до 179,5 тис. грн щорічно. Такі показники обумовлені меншою кількістю запланованих ферм (по 2 одиниці в кожному поселенні).

Також слід зазначити, що за оцінками експертів Інституту аграрної економіки, середній річний обсяг податкових платежів з однієї сімейної ферми в Україні становить близько 85 тис. грн [1]. Отже, розрахунки щодо Ямпільської селищної ради корелюють із загальнонаціональними тенденціями.

Визначивши усі необхідні економічні показники від функціонування сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради можемо визначити і загальні надходження до бюджету селищної ради протягом прогнозованого періоду роботи проекту (5 років) (табл. 3.12).

Таблиця 3.12 – Прогноз надходжень до бюджету Ямпільської селищної ради від функціонування 20 сімейних ферм

Показник	Роки					Разом
	2025	2026	2027	2028	2029	
Прибуток сімейної ферми, тис. грн.:						
- мінімальний показник	1 024,3	1 024,3	1 024,3	1 024,3	1 024,3	5 121,7
- максимальний показник	1 190,7	1 190,7	1 190,7	1 190,7	1 190,7	5 953,7
Чистий грошовий потік, тис. грн.						
- мінімальний показник	485,9	485,9	485,9	485,9	485,9	2 429,7
- максимальний показник	652,4	652,4	652,4	652,4	652,4	3 261,8
Загальна база оподаткування, тис. грн.:						
- мінімальний показник	5 460,0	5 460,0	5 460,0	5 460,0	5 460,0	27 300,0
- максимальний показник	9 970,0	9 970,0	9 970,0	9 970,0	9 970,0	49 850,0
Загальна сума податкових надходжень до місцевого бюджету громади, тис. грн.:						
- мінімальний показник	982,8	982,8	982,8	982,8	982,8	4 914,0
- максимальний показник	1 794,6	1 794,6	1 794,6	1 794,6	1 794,6	8 973,0
Загальна сума зарахування до місцевого бюджету громади, тис. грн.:						
- мінімальний показник	1 468,7	1 468,7	1 468,7	1 468,7	1 468,7	7343,72
- максимальний показник	2 447,0	2 447,0	2 447,0	2 447,0	2 447,0	12234,75

Джерело: розраховано автором

На основі даних таблиці 3.12 можна зробити наступні висновки щодо прогнозованих надходжень до бюджету Ямпільської селищної ради від функціонування 20 сімейних ферм.

1. Прогнозований прибуток однієї сімейної ферми коливається в межах від 1 024,3 до 1 190,7 тис. грн. на рік, а чистий грошовий потік - від 485,9 до 652,4 тис. грн. Це вказує на значний потенціал розвитку таких господарств.

2. Загальна сума чистого грошового потоку для 20 ферм оцінюється в межах від 2 429,7 до 3 261,8 тис. грн. Це свідчить про достатню ліквідність таких підприємств.

3. Загальна база оподаткування коливатиметься від 27 300 до 49 850 тис. грн. Виходячи з цього, прогнозовані податкові надходження складуть від 4 914 до 8 973 тис. грн. А разом з іншими зарахуваннями місцевий бюджет отримає від 7 343,72 до 12 234,75 тис. грн. Ці кошти можуть бути використані на розвиток інфраструктури та соціальних програм громади.

Отже, створення сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради є перспективним напрямком, що забезпечить додаткові надходження до місцевого бюджету. При цьому важливо забезпечити сприятливі умови для розвитку таких господарств.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження шляхів підвищення дохідної частини місцевих бюджетів можемо зробити наступні висновки.

Ямпільська селищна територіальна громада розташована в Шосткинському районі Сумської області. Центром селищної громади виступає селище міського типу Ямпіль. До громади входить 32 населених пункти, в яких проживає 7818 місцевих жителів. Площа ямпільської територіальної громади становить 52 280,0 га, або ж 522,8 квадратних кілометрів. До складу селищної територіальної громади входить шість старостинських округів, - це Воздвиженський, Імшанський, Степненський, Усоцький, Шатрищенський старостинські округи та Ямпільська селищна рада.

За кількістю місцевого населення найбільшими населеними пунктами Ямпільської селищної територіальної громади є такі, як селище міського типу Ямпіль, кількість місцевого населення 420 чоловік; село Імшана з чисельністю 317 місцевих жителів; селище Грем'ячка чисельністю 202 чоловіки; село Шатрище з чисельністю 563 чоловіки; село Усок чисельність місцевих жителів становить 420 чоловік та село Степне з чисельністю жителів 452 чоловіки, а також село Воздвиженське з чисельністю 465 місцевих жителів.

Відстань від смт Ямпіль до обласного центру - м. Суми становить 173 км, до районного центру - м. Шостка становить 24 км., до ст. Конотоп відстань становить 123 км, а до столиці України м. Київ відстань складає 344 км.

Спостерігається стійка тенденція до зменшення загальної чисельності населення. Так, у 2022 році порівняно з 2020 роком вона знизилася на 484 особи (або 5,8%) і склала 7818 осіб. Кількість померлих перевищувала кількість народжених у всі аналізовані роки, що свідчить про депопуляцію на даній території. Найбільше ця різниця проявилася у 2021 році (335 осіб). Показник природного приросту, зменшення чисельності населення внаслідок перевищення смертності над народжуваністю був від'ємним на протязі всього аналізованого

періоду. Найгірша ситуація також спостерігалась у 2021 році, коли природне скорочення склало 335 осіб.

Загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності на території Ямпільської селищної ради у 2022 році порівняно з 2018 роком зменшилась на 8 одиниць (-8) і склала 37 суб'єктів. Це свідчить про негативну динаміку розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні. Кількість суб'єктів підприємницької діяльності - юридичних осіб у вигляді СПД з 2018 по 2022 рік скоротилася на 8 одиниць (-8) і склала в 2022 році 17 одиниць. Кількість малих підприємств, зареєстрованих як СПД, також дещо скоротилася - на 9 одиниць (-9), склавши у 2022 році 9 одиниць. Водночас спостерігалось незначне зменшення кількості фізичних осіб-підприємців, зареєстрованих як СПД - на 2 одиниці (-2). У 2022 році їх налічувалося 20. Цей показник є найбільш стабільним, що свідчить про усталеність ведення мікробізнесу серед населення регіону, а також реформування частини малих та середніх підприємств (з подальшою їх ліквідацією) та початок роботи у якості фізичних осіб-підприємців. Загалом спостерігається негативна динаміка кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу на території Ямпільської селищної ради. Найбільше падіння демонструє сектор великих підприємств – юридичних осіб та малих підприємств.

Спостерігається значне зростання податкових надходжень у 2022 році порівняно з 2020 роком на 35391,207 тис. грн. або в 4,08 рази. Що свідчить про збільшення податкової бази та активізацію економічної діяльності на території селищної ради. Відбулося незначне скорочення частки податкових надходжень у структурі доходів місцевого бюджету з 64,2% у 2020 році до 59,9% у 2022 році. Це може бути пов'язано зі зростанням обсягів неподаткових надходжень та офіційних трансфертів. Спостерігається приріст неподаткових надходжень у 2022 році порівняно з 2020 роком на 699495,0 грн., що свідчить про активізацію власних надходжень бюджетних установ. Обсяг офіційних трансфертів з державного та місцевих бюджетів зріс у 2022 році порівняно з 2020 роком майже в 6 разів (на 23992690,0 грн.). Це свідчить про посилення фінансової підтримки з боку держави.

На території Ямпільської селищної ради спостерігається досить високий рівень безробіття серед населення працездатного віку - в середньому 21,3%. Це свідчить про наявність значних резервів робочої сили, які можуть бути залучені у підприємницьку діяльність. Найбільший відсоток безробітних зафіксовано у таких населених пунктах як Воздвиженське (20,9%), Степне (21,4%) та Ямпіль (21,2%). Саме тут спостерігається найвищий потенціал для розгортання малого та середнього бізнесу з огляду на наявну робочу силу. Загалом трудовий потенціал територіальної громади оцінюється у 1310 осіб. Це та кількість населення працездатного віку, яка може бути потенційно залучена до підприємницької діяльності в громаді.

Найсприятливішими для створення сімейних ферм є села Усок, Прудище, Імшана та селище Привокзальне, оскільки там є значний потенціал щодо земельних ресурсів та трудових ресурсів. Також перспективними є смт Ямпіль та с.Шатрище з огляду на чисельність населення, здатного працювати у сімейному бізнесі.

Згідно з отриманими даними фінансові витрати на запуск молочно-товарної ферми на 10 корів значно відрізняються залежно від обраного варіанту - модернізації наявного приміщення чи будівництва нової ферми. При модернізації існуючого приміщення загальні інвестиції становитимуть 1 570 275,0 грн. З них найбільшу частку (973 875,0 грн або 62%) займає вартість самої модернізації приміщення. На придбання необхідного обладнання для ферми та зберігання молока піде 281 400,0 грн (18%). Також передбачено 315 000,0 грн допоміжних витрат на запуск та функціонування. В розрахунку на 1 корову інвестиції становитимуть 157 027,5 грн. Якщо ж будувати нову ферму "з нуля", то вкладення значно зростуть - до 2 235 650,0 грн, що на 675 375,0 грн або 43% більше ніж при модернізації. Найбільшу частину (1295000,0 грн) займе власне будівництво нового приміщення. Витрати на обладнання теж будуть вищими (на 256 150,0 грн), оскільки доведеться купувати все заново. На 1 корову при будівництві нової ферми припадає 223 565,0 грн інвестицій, що на 66 537,5 грн більше.

Згідно розрахованого прогнозу руху готівки за термін дії проекту молочно-товарної ферми надходження від реалізації молока високої якості становлять 1 024,3 тис. грн щорічно, починаючи з 1-го року. Це єдине джерело надходжень за прогнозний період. Капітальні витрати на створення ферми становлять 1 570,3 тис. грн і здійснюються в на початку проекту. Операційні витрати постійні протягом 1-5 років і дорівнюють 538 тис. грн, з яких найбільшу частку (50,7%) становить фонд оплати праці. Чистий грошовий потік від'ємний в 0-й рік (-1 570 тис. грн через капітальні витрати) і позитивний, постійний протягом наступних років (486 тис. грн). Кумулятивний грошовий потік від'ємний протягом перших 3 років, що свідчить про період окупності інвестицій. Починаючи з 4-го року кумулятивний грошовий потік стає позитивним. Отже, за прогнозними розрахунками, інвестиції в молочну ферму окупляться протягом 3 років. Після цього ферма генеруватиме стабільний позитивний грошовий потік.

На основі розрахункових даних можна зробити наступні висновки щодо прогнозованих надходжень до бюджету Ямпільської селищної ради від функціонування 20 сімейних ферм. Прогнозований прибуток однієї сімейної ферми коливається в межах від 1 024,3 до 1 190,7 тис. грн. на рік, а чистий грошовий потік - від 485,9 до 652,4 тис. грн. Це вказує на значний потенціал розвитку таких господарств. Загальна сума чистого грошового потоку для 20 ферм оцінюється в межах від 2 429,7 до 3 261,8 тис. грн. Це свідчить про достатню ліквідність таких підприємств.

Загальна база оподаткування коливатиметься від 27 300 до 49 850 тис. грн. Виходячи з цього, прогнозовані податкові надходження складуть від 4 914 до 8 973 тис. грн. А разом з іншими зарахуваннями місцевий бюджет отримає від 7 343,72 до 12 234,75 тис. грн. Ці кошти можуть бути використані на розвиток інфраструктури та соціальних програм громади.

Отже, створення сімейних ферм на території Ямпільської селищної ради є перспективним напрямком, що забезпечить додаткові надходження до місцевого бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

3. Boex J., Edwards B. The Measurement of Fiscal Decentralization in Developing and Transition Countries: Accounting for Devolved and ondevolved Local Public Sector Spending. *Public Finance Review*, 2017, Vol. 44(6). Pp. 788-810. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1091142115616183?journalCode=pfrb#articleCitationDownloadContainer>. (дата звернення: 10.10.2023).
4. Shah A. Fiscal Decentralization in Developing and Transition Economies. Progress, Problems, and the Promise. World Bank Policy Research Working Paper. Vol. 3282. URL: http://documents.worldbank.org/curated/en/127931468764991332/118518322_20041117173539/additional/wps3282decentralization.pdf. (дата звернення: 10.10.2023).
5. Torre A. Comment – The difficult equation of territorial reforms: from big is beautiful to the impossible simplification of the institutional layer-cake. 2018.
6. Алещенко, Л. О. Мале підприємництво як ефективний напрям розвитку туризму на селі. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2020, №1, С. 72-78.
7. Бахур Н.В. Упровадження змін в організації діяльності громад задля підвищення їх фінансової спроможності: аналітична записка. *Серія «Регіональний розвиток»*, 2019, № 3. С. 6. URL: <https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2019-08/ANALIT%20BAKHUR%20REGIONAL%20DEVELOPMENT%20%23%203%202019.pdf> (дата звернення: 02.10.2023).
8. Бетлій О., Бураковський І., Кравчук К. Спрощена система оподаткування в Україні: Оцінка в контексті сучасних реалій. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/SSO_IER.pdf. (дата звернення: 02.10.2023).
9. Бланкард Ш. Фінансове вирівнювання, його необхідність та принципи здійснення. URL: http://pidruchniki.com/79147/finansii/finansove_virivnyuvannya_byudzhetne_regulyuvannya (дата звернення: 01.10.2023)

10. Бондарук Т.Г., Бондарук І.С., Дубина М.В. Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*, 2019, № 2(59). С. 60-72.
11. Голян В.А. Плата за природні ресурси в умовах децентралізації: інвестиційний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*, 2018, № 7. С. 7-16.
12. Державна казначейська служба України URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2023).
13. Динаміка цін. URL: <http://milkua.info/uk/ukr-milk-prices> (дата звернення: 09.10.2023).
14. Дуб А.Р., Гринчишин І.М. Податкові надходження бюджетів об'єднаних територіальних громад як джерело фінансування їх розвитку. *Бізнес Інформ*, 2019, № 6. С. 227-233.
15. Дубровский В. Спрощена система оподаткування. Розвінчування міфів. URL: https://lb.ua/economics/2016/01/03/324990_sproshchena_sistema_opodatkuвання.html. (дата звернення: 02.10.2023).
16. Дюк А. А. Мотиваційні основи розвитку соціального підприємництва на селі. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, 2020, №20, С. 86-91
17. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 21. ст. 406. (дата звернення: 02.10.2023).
18. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 13. С. 91. Ст. 10. (дата звернення: 02.10.2023).
19. Куценко Т.Ф. Реформа бюджетної децентралізації: орієнтація на соціальні результати. Модернізація управління національною економікою: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (25—26 листопада 2019 р.). К.: КНЕУ, 2019. С. 246-252.

20. Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М., Вітвіцький В. В., Шпикуляк О. Г. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2020. 432 с.
21. Податковий кодекс України. Від 2.12.2010 р. № 2755-VI. URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 05.10.2023).
22. Посібник з молочного фермерства / за ред. Кремерса Я.Х., Тереса В.М., Максимова М. Г. Київ : ЦП «КОМПРИНТ». 2017. 120 с.
23. Портал об'єднаних громад України. URL: <https://gromada.info/gromada> (дата звернення: 10.10.2023).
24. Пояснювальна записка до проекту першої редакції ДСТУ 3662:2015 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови» URL: <http://iprkyiv.com/index.php/87-poyasnyuvalna-zapyska-do-proektu-pershoi-redaktsii-dstu-36622015-moloko-syrovyna-korov-iache-tekhnichni-umovy>. (дата звернення: 05.10.2023).
25. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 8.04.2015 р. № 214. (дата звернення: 05.10.2023).
26. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. (дата звернення: 05.10.2023).
27. Прогноз Бюджету Ямпільської селищної територіальної громади на 2024 роки URL: <https://yampil-rada.gov.ua>. (дата звернення: 10.10.2023).
28. Ракович О. І. Локальні детермінанти розвитку підприємницького потенціалу сільських територій. *Агросвіт*, 2019, №4, С. 67-74.
29. Результати оцінки системи управління фінансами в об'єднаних територіальних громадах. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/479/10_AHs_assessment_final_report.pdf. (дата звернення: 05.10.2023).
30. Савастєєва О. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів України в умовах трансформації міжбюджетних відносин. *Проблеми і*

перспективи економіки та управління. 2019. № 4 (20). С. 403-411. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-4(20)-403-411.

31. Створення об'єднаних територіальних громад в Україні: аналітична доповідь. Київ, 2018. 45 с. URL: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Detsentralizatsiya-v-Ukrai-ni-2014-2017-rr.pdf>. (дата звернення: 28.10.2021).

32. Сторонянська І., Максименко А., Левицька О., Патицька Х., Сірик З. Соціально-економічне становище об'єднаних територіальних громад: Захід VS Центр: науково-аналітичне видання. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України», 2019. 64 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190034.pdf>. (дата звернення: 10.10.2023).

33. Сторонянська І.З., Патицька Х.О. Адміністративно-фінансова децентралізація: цілі реформи та результати першого етапу. *Регіональна економіка*, 2019, №1. С. 11.

34. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531 с.

35. Територіальні громади. Децентралізація. сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2023).

36. Ущатовська О. Правові форми планування земель в умовах об'єднання територіальних громад в Україні. *Підприємництво, господарство і право*, 2018, № 3. С. 71.

37. Чайка Л.С. Актуальність підвищення дохідної бази місцевих бюджетів. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.). Суми, 2023. С. 493.

38. Чайка Л.С. Аспекти управління фінансовою стійкістю місцевих бюджетів. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції Полтавського ДАУ (26 жовтня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 459-461

39. Чижевський Д. Проект ДБН «Склад та зміст схеми планування території громади». U-LEAD з Європою: сайт, 2019. URL:

http://rdpa.regionet.org.ua/images/3-11/Chyzhevskiy-Shema_planuvannya.pdf. (дата звернення: 28.10.2021).

40. Ямпільська селищна громада. Сайт. URL: <https://yampil-rada.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2023).

Додатки

Додаток А

Адміністративно-територіальний розподіл Ямпільської селищної ради (станом на 31.12.2022 р.)

Населений пункт	Загальна площа території у межах населеного пункту, га	Питома вага у загальній площі сільської ради, %	Кількість населення, чол.	Питома вага у загальній чисельності населення сільської ради, %	Щільність населення у межах населеного пункту, чол./км.кв.
село Базелівщина	784,2	2%	0	0,0%	0,0
село Папірня	1 097,9	2%	2	0,0%	0,2
село Прудище	1 673,0	3%	154	2,0%	9,2
село Туранівка	522,8	1%	12	0,2%	2,3
село Ростов	522,8	1%	54	0,7%	10,3
село Воздвиженське	2 195,8	4%	465	5,9%	21,2
село Паліївка	2 038,9	4%	273	3,5%	13,4
село Лісне	2 091,2	4%	3	0,0%	0,1
село Майське	1 045,6	2%	5	0,1%	0,5
село Антонівка	1 568,4	3%	150	1,9%	9,6
село Теофілівка	1 568,4	3%	11	0,1%	0,7
село Усок	2 248,0	4%	420	5,4%	18,7
село Степне	3 136,8	6%	452	5,8%	14,4
село Деражня	1 202,4	2%	18	0,2%	1,5
село Ольгине	1 568,4	3%	30	0,4%	1,9
село Рождественське	1 568,4	3%	3	0,0%	0,2

селище Привокзальне	1 882,1	4%	230	2,9%	12,2
село Сороковий Клин	1 516,1	3%	10	0,1%	0,7
село Олександрівське	1 568,4	3%	0	0,0%	0,0
село Скобичівське	1 045,6	2%	12	0,2%	1,1
село Чижикове	575,1	1%	0	0,0%	0,0
село Шатрище	2 457,2	5%	563	7,2%	22,9
село Білиця	3 241,4	6%	157	2,0%	4,8
село Говорунове	1 097,9	2%	14	0,2%	1,3
село Івотка	1 045,6	2%	20	0,3%	1,9
селище Грем'ячка	1 150,2	2%	202	2,6%	17,6
село Імшана	1 254,7	2%	317	4,1%	25,3
село Окіп	1 097,9	2%	8	0,1%	0,7
селище Неплюєве	1 045,6	2%	15	0,2%	1,4
село Олине	1 045,6	2%	18	0,2%	1,7
смт Ямпіль	6 744,1	13%	4200	53,7%	62,3
село Діброва	679,6	1%	0	0,0%	0,0
Разом:	52 280,0	100%	7818	100%	15,0

Додаток Б

**Звіт про виконання селищного бюджету
Ямпільської селищної ради за 2020 рік**

**ЯМПІЛЬСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ВОСЬМЕ СКЛИКАННЯ
П'ЯТА СЕСІЯ**

РІШЕННЯ

09.02.2021

Ямпіль

**Про затвердження звіту про виконання
селищного бюджету Ямпільської селищної
ради за 2020 рік**

Відповідно до пункту 23 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», частини четвертої статті 80 Бюджетного кодексу України селищна рада
ВИРІШИЛА:

1. Затвердити звіт про виконання селищного бюджету Ямпільської селищної ради за 2020 рік:

по доходах у сумі 13 521 025 гривень, у тому числі загальний фонд – 13 224 986 гривень та спеціальний фонд – 296 039 гривень (додаток 1);

по видатках у сумі 12 765 514 гривень, у тому числі загальний фонд – 9 824 460 гривень, спеціальний фонд – 2 941 054 гривні (додаток 2).

Селищний голова

Ольга ГУБАР

Продовження додатку Б

**Пояснювальна записка
до звіту про виконання селищного бюджету Ямпільської селищної ради
за 2020 рік**

Доходи селищного бюджету на 2020 рік з урахуванням змін затверджено у сумі 13 102 259 гривень, у тому числі загальний фонд – 12 763 356 гривень, спеціальний – 338 903 гривні.

Фактично до селищного бюджету надійшло доходів 13 521 025 гривень, що становить 103,2% до уточненого річного плану. Надходження загального фонду склали 13 224 986 гривень (103,6%), спеціального – 296 039 гривень (84,7%).

Доходна частина загального фонду селищного бюджету, без урахування міжбюджетних трансфертів, виконана на 105,7%. При річному плані – 8 712 640 гривень, фактично надійшло до бюджету 9 212 775 гривень, сума перевиконання складає 500 135 гривень.

Міжбюджетні трансферти (субвенції з районного бюджету) до загального фонду надійшли в сумі 4 012 211 гривень (99,0% до уточненого річного плану), у тому числі:

субвенція з місцевого бюджету на проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, за рахунок відповідної субвенції з державного бюджету – 700 446 гривень;

інша субвенція на утримання закладів дошкільної освіти та культури – 3 311 765 гривень.

До спеціального фонду селищного бюджету надійшло доходів, без урахування міжбюджетних трансфертів, у сумі 196 039 гривень, або 82,1% до уточненого річного плану. Недовиконання виникло внаслідок зменшення надходження власних надходжень бюджетних установ – батьківської плати за харчування дітей у дитячому садку через його закриття на карантин. Найбільшу питому вагу серед доходів мали власні надходження бюджетних установ – 155 337 гривень, або 79,2% від загальної суми.

Додаток В

Апробація результатів дослідження

УДК 631.4(477.52-25(06)

Рекомендовано до друку науково-координаційною радою Сумського національного аграрного університету (протокол № 10 від 21.04.2022 р.)

Редакційна колегія:

Данько Ю.І., д.е.н., професор
 Пасько О.В., к.е.н., доцент
 Бричко А.М., к.е.н., доцент
 Думанчук М.Ю., к.т.н., доцент
 Кисельов О.Б., к.с.-г.н., доцент
 Масик І.М., к.с.-г.н., доцент
 Михайліченко М.А., к.і.н., доцент
 Срібняк Н.М., к.т.н., доцент
 Степанова Т.М., к.т.н., доцент
 Шкромада О.І., д.вет.н., професор

М 34 Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.). – Суми, 2023. – 642 с.

У збірку увійшли тези доповідей науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету.

Для викладачів, студентів, аспірантів інших навчальних закладів.

Відповідальність за точність наведених фактів, цитат та ін. лягає на авторів опублікованих матеріалів. Передрук матеріалів з дозволу редакції.

Друкується в авторській редакції

© Сумський національний
аграрний університет, 2023

АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДВИЩЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Чайка Л.С., студ. 1м курсу, ФЕІМ, спец. 051«Економіка» ОП «Економіка місцевого розвитку»
 Науковий керівник: доц. О.М. Ковбаса
 Сумський НАУ

Місцеві бюджети є основою економічної самостійності територіальних утворень та їх розвитку. Фінанси місцевих бюджетів призначені для реалізації повноважень місцевих органів влади та вирішення питань місцевого значення, віднесених до ведення місцевої влади та органів місцевого самоврядування, а також повноважень, переданих органам місцевого самоврядування. У структуру місцевих фінансів входять наступні.

1. Фінанси, які призначені для реалізації повноважень місцевих органів влади громади та вирішення питань місцевого значення, віднесених до ведення громади, а також повноважень, переданих органам місцевого самоврядування від вищих рівнів управління – районного та обласного.

2. Фінанси органів місцевого самоврядування, які покликані забезпечувати вирішення питань місцевого значення, віднесених до ведення обласних та міст обласного значення, і повноважень, переданих органам місцевого самоврядування, а також державні повноваження, делеговані органами державної влади.

Місцеві бюджети є центральною ланкою місцевих фінансів, в якій і мобілізується основна частина фінансових коштів місцевих органів влади та за рахунок ресурсів якої задовольняються основні потреби населення конкретної територіальної громади. Необхідною умовою життєздатності місцевого самоврядування є наявність достатньої економічної та фінансової бази для його здійснення. Без цього будь-яке реальне, а не фіктивне місцеве самоврядування неможливе. Не випадково, що фінансовим та економічним основам місцевого самоврядування відводиться першочергове місце в міжнародно-правових актах і національному законодавстві.

Можна виділити три основні джерела формування місцевих фінансів.

1. Державні кошти, що передаються органам місцевого самоврядування органами державної влади у вигляді дохідних джерел та прав, передбачених законодавством.

2. Власні кошти територіальної громади, що створюються за рахунок діяльності органів місцевого самоврядування (доходи від використання комунальної власності, плата за послуги тощо), місцевих податків.

3. Позикових коштів або кредиту.

Від складу та структури формування місцевих бюджетів залежить самостійність конкретної територіальної громади, оскільки переважання першої або третьої групи може призвести до залежності від держави або кредитних установ. Місцеві фінансові ресурси є джерелом зростання економічного потенціалу території, формування передумов підвищення рівня добробуту, та забезпечення населення всіма видами матеріальних і соціальних благ розширеного відтворення місцевої економіки. Отже, органи місцевого самоврядування повинні прагнути до нарощування власних джерел доходів.

Нестача власних фінансових коштів у місцевих бюджетах призводить до того, що органи місцевого самоврядування територіальних громад змушені керуватися при формуванні бюджету тими пріоритетами, які визначаються на національному рівні. Велика кількість трансфертів, що надходять до місцевих бюджетів, носить переважно цільовий характер. Держава розподіляє трансферти, умовою отримання яких для територіальних громад часто є співфінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів. Щоб отримати кошти з обласного бюджету, органи місцевого самоврядування змушені спрямовувати свої витрати на цілі, визначені обласним бюджетом або на національному рівні.

Тим часом без фінансової самостійності, під якою розуміється здатність територіальної громади фінансувати в повному обсязі видаткові зобов'язання за рахунок власних джерел незалежно від фінансової допомоги з інших бюджетів, неможливо говорити про реально працюючу систему місцевого самоврядування. Централізація фінансових потоків у бюджетній системі гальмує процеси соціально-економічного розвитку місцевих громад. Відповідальний голова місцевої громади зацікавлений сьогодні насамперед у залученні фінансових ресурсів з вищих бюджетів, а не у розвитку власної дохідної бази. До того ж можливості вплинути на власну дохідну базу у територіальних громад досить обмежені.

Важлива не тільки стабільність надходження доходів до відповідних бюджетів, при якій з'являється зацікавленість місцевих органів влади у розвитку території, а й можливість впливу на податки (їх зростання), та їх елементну базу. Територіальні громади через зниження ставки податків і надання податкових пільг могли б, так само як і держава, залучати інвестиції на власні території.

В умовах, коли наповнення місцевих бюджетів в основному залежить від рішень, що приймаються на інших рівнях бюджетної системи, органи місцевого самоврядування орієнтовані тільки на виконання вказівок вищих рівнів влади і практично позбавлені можливості реалізовувати власні ініціативи. Сформована система місцевих фінансів у кращому випадку стимулює громаду підтримувати виконавчу дисципліну в реалізації тих законів і норм, які встановлює держава, але не підвищувати ефективність вишукування коштів для збільшення частки власних доходів або вдосконалювати інституційне середовище.

Апробація результатів дослідження

VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін», 26 жовтня 2023 р.

УДК 657

Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін:
Збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції.
м. Полтава, 26 жовтня 2023 р. Полтава, 2023. 900 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова організаційного комітету:

КАНЦЕДАЛ НАТАЛІЯ – к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і оподаткування Полтавського державного аграрного університету

Секретар організаційного комітету:

ЛЕГА ОЛЬГА – к.е.н., доцент, професор кафедри обліку і оподаткування Полтавського державного аграрного університету

Члени організаційного комітету:

БЕЗКРОВНИЙ ОЛЕКСАНДР – декан факультету обліку та фінансів, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Полтавського державного аграрного університету

ГНАТИШИН ЛЮДМИЛА – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку та оподаткування Львівського національного університету природокористування

ЗОРЕ ОЛЕКСІЙ - д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Полтавського державного аграрного університету

МАЛИШКІН ОЛЕКСАНДР - д.е.н., професор, САРА, експерт з обліку та оподаткування

ПЕРЕРВА ПЕТРО - д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

СЛАВКОВА ОЛЕНА - д.е.н., професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Сумського національного аграрного університету

СУК ПЕТРО - д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»

ЗОРЕ СВІТЛАНА - к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Полтавського державного аграрного університету

РИЛЄВ СЕРГІЙ - к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування Чернівецького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету

ПРОКОПИШИН ОКСАНА – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування Львівського національного університету природокористування

ПРИЙДАК ТЕТЯНА– к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю, завідувач відділу з питань інтелектуальної власності Полтавського державного аграрного університету

ЯЛОВЕГА ЛЮДМИЛА – к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю

© Автори, 2023

© Кафедра обліку і оподаткування, 2023

© Полтавський державний аграрний університет, 2023

ЧАЙКА ЛАРИСА, здобувач вищої освіти

Науковий керівник – **КОВБАСА ОЛЕКСАНДР**, к.е.н, доцент кафедри економіки та підприємництва імені професора І.М. Брюховецького

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Особливої значущості в умовах активного реформування місцевого самоврядування набувають проблеми забезпечення фінансової самостійності та стійкості місцевих бюджетів. Будучи головним засобом мобілізації та розподілу фінансових коштів, що перебувають у розпорядженні органів місцевої влади, бюджет у сучасних умовах перетворився на найважливіший регулятор соціально-економічного розвитку громад [2, с. 61].

Однією з умов стабільного соціально-економічного розвитку є досягнення збалансованості між доходами та видатками місцевого бюджету. Вирішення цієї проблеми потребує формування стійкості бюджетної системи [3, с. 86].

Фінансова стійкість місцевого бюджету - це фінансовий стан, за якого забезпечується збалансованість доходів і видатків бюджету та здатність протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, тобто бюджет, орієнтований на позитивну динаміку стабільного розвитку, ефективність і результативність використання власних коштів [3, с. 87].

При розгляді стійкості фінансової системи загалом і бюджету, як основного її елемента, зокрема, акцент робиться на збалансованості доходів і видатків.

На фінансову стійкість бюджету громади впливають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, які, своєю чергою, структуруються за методами, способами та об'єктами впливу. Головні зовнішні чинники, що впливають на втрату фінансової стійкості місцевого бюджету, такі:

- ухвалення на національному та місцевому рівнях законодавчих актів, що скорочують податковий потенціал місцевих бюджетів;
- втрата спроможності місцевого бюджету у зв'язку з недостатністю дохідних джерел;
- скорочення комунальної власності внаслідок її передачі на інший рівень бюджетної системи;
- нестабільність економіки, грошової та фінансово-кредитної систем тощо [1, с. 62-63].

До внутрішніх чинників, що впливають на фінансову стійкість, належать:

- наявність значних фінансових зобов'язань у місцевої громади (великої кількості позикових коштів);
- помилки органів місцевої влади у сфері бюджетного процесу, пов'язані з якістю планування (співвідношення планових та фактичних показників);
- наявність та виконання перспективного фінансового плану, якістю виконання бюджету (кредиторська та дебіторська заборгованості, казначейське

VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін», 26 жовтня 2023 р.

виконання бюджету) і ін. [1, с. 64].

Фінансову стійкість місцевого бюджету необхідно розглядати з позиції поточної та довгострокової стійкості. Під поточною стійкістю місцевого бюджету слід розуміти спроможність бюджету на черговий рік адаптуватися до змін внутрішнього і зовнішнього середовища та забезпечувати виконання зобов'язань за рахунок регулювання місцевими та вищими органами влади доходів, видатків і наявного місцевого боргу. Довгострокова стійкість місцевого бюджету означає досягнення стану місцевого бюджету, орієнтованого на позитивну динаміку стабільного розвитку громади відповідно до її стратегії розвитку.

Така оцінка стійкості дає можливість ставити і вирішувати стратегічні завдання економічного і соціального розвитку громади, включно із залученням інвестицій, довгостроковими внутрішніми і зовнішніми запозиченнями, розвитком і модернізацією інфраструктури, соціальними та економічними програмами, підтримкою значущих для громади галузей.

Необхідною мінімальною вимогою для визнання поточної стійкості місцевого бюджету є стабільність і повнота надходжень доходів, достатніх для здійснення зобов'язань органами місцевого самоврядування за видатками. Аналіз поточної стійкості місцевого бюджету включає такі розділи:

- 1) оцінку законодавчої бази бюджетного процесу громади, її виконання;
- 2) аналіз та оцінку якісних характеристик фінансової стійкості місцевого бюджету за допомогою розрахунку низки особливих бюджетних показників, що враховують специфіку громади.

Фінансова стійкість місцевого бюджету досягається за дотримання кількох умов. Основна умова фінансової стійкості місцевого бюджету - це збалансованість обсягів грошових фондів і фінансованих за їх рахунок видатків для розвитку місцевої громади [4, с. 405].

Бюджетна самостійність характеризується здатністю органу місцевого самоврядування самому мобілізувати фінансові ресурси до бюджету, не вдаючись до фінансової допомоги. Показник для її оцінки - це співвідношення власних доходів бюджету (податкових і неподаткових) та його видатків.

Платоспроможність суб'єкта місцевого самоврядування - його здатність повно і своєчасно відповідати за своїми зобов'язаннями. Для її забезпечення органи місцевого самоврядування використовують різні джерела коштів - і поточні (реальні), і потенційні (кредитні).

Фінансова стійкість місцевого бюджету тісно взаємопов'язана і з іншими фінансовими категоріями: фінансовою безпекою, гнучкістю, стабільністю, рівновагою. Незважаючи на значну взаємообумовленість цих категорій, кожна має свою специфіку.

Ключовий фактор успішного розвитку громади - це грамотні та професійні кадри, а головний фактор ризику - некомпетентність і несумлінність співробітників. За таких умов проблема фінансової стійкості та безпеки місцевого бюджету стає надзвичайно актуальною та стратегічною [3, с. 94].

VI Всеукраїнська науково-практична конференція «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін», 26 жовтня 2023 р.

Якість фінансового управління доходами та видатками місцевого бюджету громади можливо оцінити із застосуванням системи індикаторів: якості бюджетного планування та управління доходами, видатками, фінансовою залежністю дохідної та видаткової частин бюджету від фактичного виконання за статтями; підсумковою фінансовою залежністю доходів та видатків від фактичного виконання; частка видатків, що формується відповідно до принципів бюджетування, орієнтованого на результат [1, с. 69].

Підвищення фінансової стійкості місцевого бюджету засобами бюджетного менеджменту можливе за рахунок зміцнення дохідної бази, підвищення ефективності та результативності використання бюджетних видатків, а також управління наявним місцевим боргом громади.

Схема бюджетного процесу громади в рамках бюджетування, орієнтованого на результат, складається з чотирьох етапів: 1) стратегічне планування (цілі, стратегії, завдання), 2) планування видаткових програм у межах бюджету (визначення цілей, завдань та індикаторів оцінювання), 3) надання послуг (досягнення результатів), 4) оцінювання результатів (опитування громадськості, аналіз результатів тощо) [1, с. 70-71].

Список використаних джерел:

1. Бондарук Т.Г., Бондарук І.С., Дубина М.В. Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2019. № 2(59). С. 60-72.
2. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61–75.
3. Микитюк І. Фінансова стійкість та безпека місцевого бюджету. *Вісник КНТЕУ*. 2013. № 1. С. 86-97.
4. Савастєєва О. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів України в умовах трансформації міжбюджетних відносин. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4 (20). С. 403-411. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-4(20)-403-411.